

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

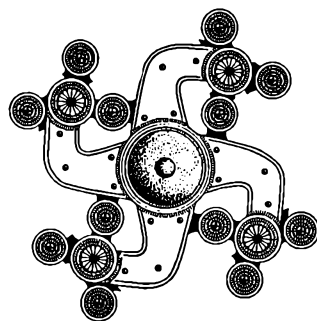
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Soe

ÅRSSKRIFT 1978

11. ÅRGANG

Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune

Udgivet af Historisk-topografisk Selskab
for Gladsaxe Kommune

Formand:

Afdelingsbibliotekar Ebbe Fels, Bondehavevej 146, 2880 Bagsværd

*Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune
retter herved en tak til vore skribenter
og til Gladsaxe Kommune for økonomisk støtte*

P. B. V.

Ebbe Fels

*Omslagsbilledet: Kort over Bagsværd Enghave 1771.
Idag Aldershvile Slotspark. Matrikelarkivet.
Øvrige billeder lånt fra Gladsaxe lokalhistoriske Arkiv.*

REDAKTION

*Gudrun Gram-Hanssen, Karen de Linde og Johan Lange
Redaktionsadresse: Lyngparken 7, 2800 Lyngby*

Trykt hos Poul Kristensen, Herning, 1978

Indhold

Stednavne i Gladsaxe Sogn

Af Kristian Hald 5

Et tilbageblik

Den socialpolitiske udvikling i Gladsaxe

Af Nanna Rasmussen 35

Personalia 62

Selskabets publikationer 63

Stednavne i Gladsaxe Sogn

Af Kristian Hald

Der er, som alle vil have iagttaget, stor forskel på landsbynavnene i forskellige egne af landet, ja selv indenfor meget begrænsede områder kan forskellen være betydelig. Hvis vi regner med, at Nordsjælland omfatter hele området mellem Roskilde Fjord og Øresund, vil vi se, at den nordligste del, egnen nord for Mølleåen, er præget af unge bebyggelser, ikke mindst af de talrige landsbyer med navne på -rød, der viser, at vi befinder os i et gammelt skovområde. På disse egne kan Adam af Bremens ord have en vis gyldighed, når han i de hamborgske ærkebispers historie fra slutningen af det 11. årh. skriver, at det nordlige Sjælland er øde og ubeboet, selv om denne påstand ikke må tages altfor bogstaveligt. Omtrent samtidig med, at Adam af Bremen skrev sit berømte værk, udstedte Knud den Hellige i 1085 sit gavebrev til Lunds domkirke, hvori der nævnes adskillige nordsjællandske landsbyer. Syd for Mølleåen befinder vi os derimod i et ældgammelt agerbrugsland, som også Gladsaxe sogn er en del af. Her finder vi landsbynavne af de gamle typer, som antages at gå tilbage til de første århundreder af vor tidsregning, navne på -løse: (Sengeløse, Vridsløse, Værløse), -inge: (Buddinge), -lev: (Herlev), -sted: (Hersted) og mange andre. Men ikke alene disse navne med velkendte efterled, der hvert for sig er repræsenteret ved flere eksempler, er ældgamle. Også usammensatte navne eller navne med sjældnere efterled, eventuelt gamle naturnavne, kan gå tilbage til en fjern fortid; det gælder først og fremmest vore ønavne, men også gamle usammensatte sø- og ånavne.

Det er først og fremmest bebyggelsesnavnene, og især de gamle landsbynavne, man tænker på, når man taler om stednavne, og det er da også klart, at det er dem, der ved siden af de arkæologiske fund er de vigtigste kilder til oplysning om en egns bebyggelse i oldtiden og ned gennem den ældre middelalder.

I Gladsaxe sogn var der, i middelalderen og senere, fire landsbyer, af hvilke den største var Buddinge, i Matriklen 1688 på ikke mindre end 20 gårde, altså en meget stor landsby. Sognebyen Gladsaxe var på 15 og Mørkhøj og Bagsværd på henholdsvis 9 og 7 gårde. Desuden nævnes i Matriklen 1688 Hovgården, der er identisk med en nyoprettet hovedgård, Bagsværdgård, der atter blev udstykket til bøndergårde i det 18. årh.

Gladsaxe må være af samme oprindelse som det skånske sognenavn Glad-

sax i Järrestads herred, hvis ældste originalform er Glathsax; den findes i et brev udstedt 18/11 1364, bl.a. af Torkil Nielsen af Glathsax¹. Også i det danske navn må sidste led antages oprindeligt at være en enstavelsesform, skønt det i de middelalderlige kilder har tostavelsesform, f.eks. Glatsaxa, Glathsaxa i Roskildebispens jordebog fra c. 1370². Det udlydende -a kan, som i andre af jordebogens former, opfattes som en latinsk bøjningsendelse³. Et tredje eksempel på navnet forekommer i Alsønderup sogn, Strø herred, hvor markbogen 1682 opfører et Gladsaxebacke Agre.

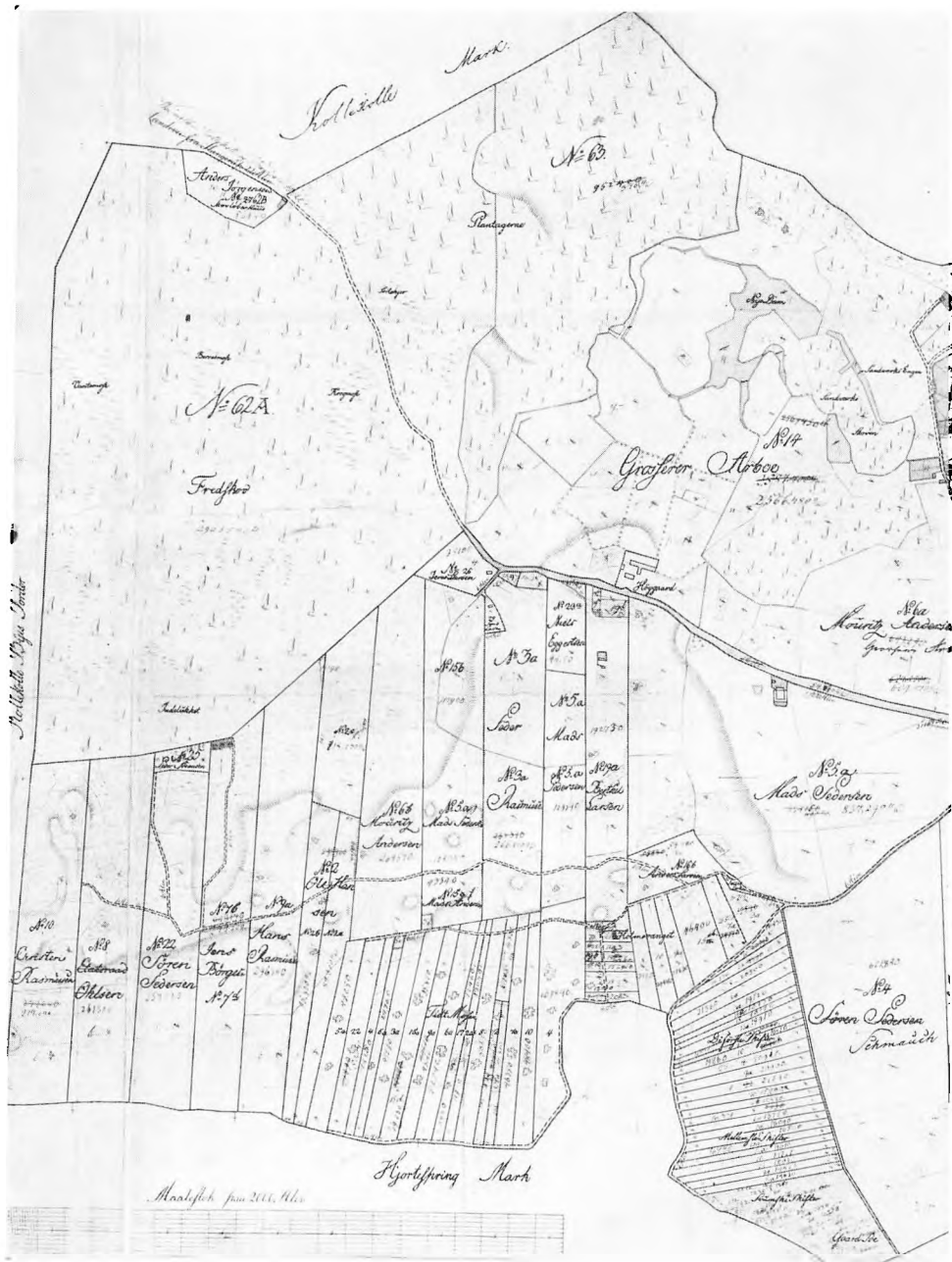
Første led i Gladsaxe må være adj. glad (eller i alt fald et nært beslægtet ord) i betydningen »lys, klar, skinnende«, en betydning, der er gammel i sproget (jfr. at Fritzners ordb. som betydn. 1 af oldnord. glaðr angiver »lys, blank, skinnende, klar«), og i denne betydning indgår ordet i adskillige stednavne. Derimod har betydningen af efterleddet sax været omstridt. Tidligere sammenstillede man det som oftest med ordet sax, som på oldnord. betyder »stor kniv eller et kort enægget sværd« (Fritzners ordb.), og som har lignende betydninger i de andre germanske sprog. På grund af ordets slægtskab med latinsk saxum »klippestykke« har man så ment, at den oprindelige betydning af det germanske sax var »sten«. Man kunne forestille sig, at ordet først var gået over til at betyde »flintkniv«, og derefter »kniv, sværd« i almindelighed, men at man i gamle stednavne som Saksild og Gladsaxe havde bevaret den oprindelige betydning »sten«. Denne opfattelse af efterleddet møder vi bl.a. hos Marius Kristensen, der oversætter Gladsaxe ved »den strålende, glitrende sten«⁴, og Svend Aakjær opererer med den samme betydning⁵. Også Skautrup⁶ oversætter sax ved »sten, klippe«, og det samme gør E. Hellquist for det svenske navns vedkommende⁷. Hellquist anfører som parallel til betydningsovergangen fra sten til sværd, at ordet hammer har gennemløbet en lignende udvikling, men hertil må dog bemærkes, at mens hammer er velkendt som fællesnavn i sproget i betydningen »stenet bakke« o.lign., er betydningen »sten« af sax postuleret ud fra stednavnene. Under forudsætning af, at efterleddet virkelig har betydningen »sten«, måtte navnet sigte til stenens eller klippens farve. Ifl. Svensk uppslagsbok⁸ sigter det skånske navn til forekomsten af lys, kambrisk sandsten. Man kunne måske også henvise til forekomsten af kvarts ved Gladsax, omtalt allerede af Linné i hans »Skånska Resa«.

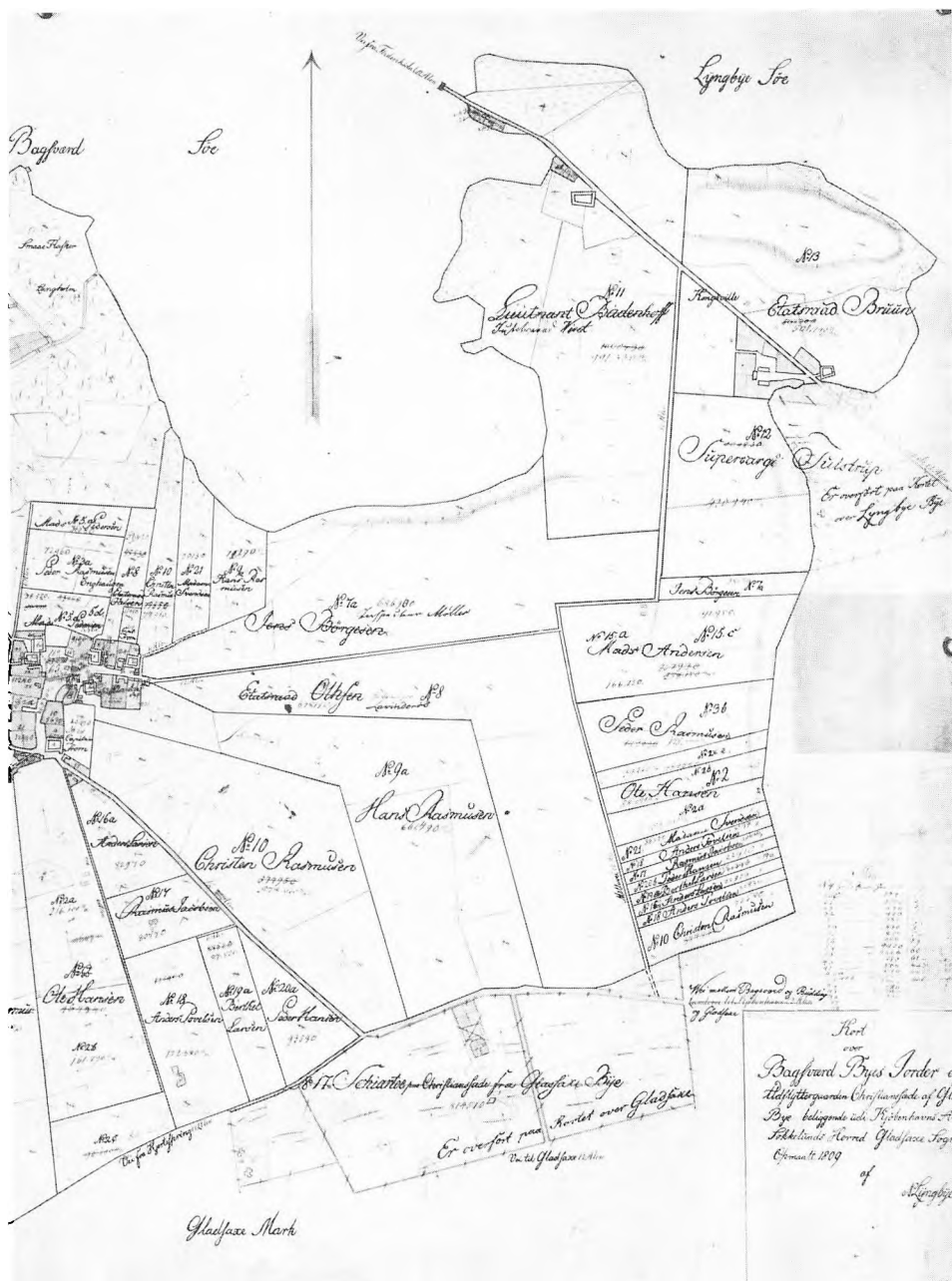
Om sax kan betyde sten i gamle stednavne er dog tvivlsomt. Fællesnavnet er ikke overleveret i denne betydning i noget germansk sprog i modsætning til, hvad tilfældet er ved hammer, og betydningen af det latinske saxum, af roden i latinsk secare »skære«, kan, som fremhævet, bero på en sekundær betydningsudvikling; jfr. betydningsudviklingen i ordet skær, af roden i

skære. Der kan her henvises til A. Bjerrums fremstilling i artiklen Saksild i Danmarks Stednavne XII 72 f. Bjerrum mener, at navnet Saksild snarest bør sammenstilles med sø- og ånavne som Saksåen, Sakselven, Knivtjärn o.lign. og tænker sig, at betydningen af Gladsaxe måske kunne være »den skinnende kniv« eller »det skinnende sværd«, altså et sammenligningsnavn. Senere er navnene behandlet af Sven Benson⁹. Benson refererer Bjerrums hypotetiske forklaring og regner med, at der både ved Gladsaxe og Gladsax kan være tale om et oprindeligt vandløbsnavn. Begge kan have betydet »(bebyggelsen ved) den blänkande ån«, men han indrømmer, at der ikke på grundlag af det foreliggende materiale kan antages en betydning »fure« eller »rende« af navneleddet sax. J. Kousgård Sørensen, der har medtaget navnene i sit store værk om »Danske sø- og ånavne«¹⁰, refererer Bjerrums og Bensons opfattelse og tilføjer, at vil man acceptere en betydning som »det skinnende sværd«, må man på grund af dets »kenningagtige præg« forestille sig, at Gladsaxe er et såkaldt noanavn (erstatningsnavn), der har skullet erstatte et taburet, men i øvrigt ukendt ældre navn.

Da navnet Gladsaxe kun kendes fra et begrænset nordsjællandsk-skånsk område, og da sax med en enkelt undtagelse – i det mindste i dette område – kun forekommer som efterled i dette navn, synes kombinationen af ordene glad og sax ikke at kunne bero på en tilfældighed. Selve sammensætningen må åbenbart have en ganske bestemt betydning, en betydning, der naturligvis må kunne forenes med betydningen af de enkelte led. Ingen af de kendte betydninger af sax synes at give en acceptabel mening i Gladsaxe. Det gælder også betydningen »kniv« eller »sværd«. Selv om man ville acceptere, at Gladsaxe var et noanavn, ville det være yderst mærkeligt, om en sammensætning med en så speciel betydning som »skinnende sværd« tre steder i Nordsjælland og Skåne skulle være brugt med denne funktion.

Som en højst usikker formodning kunne man tænke sig, at efterleddet var et ord sax med betydningen »rydning«, ligesom sax i betydningen »sværd« dannet til roden i latinsk *secare* »skære«. Det er velkendt, at forskellige terrænbetegnelser med betydningen »rydning« el.lign. hører til verber med betydningen »skære«. Det almindelige ord tved, oldnord. þveit, forekommer i mange nordiske stednavne i betydningen »rydning«; grundbetydningen er »noget afskåret«, idet det er dannet til roden i det verbum, der på oldengelsk hedder þvitan »skære, afskære«. Et gammeldansk snéth, identisk med oldnord. sneið »afskåret stykke« er dannet til roden i det oldnord. sniða »skære« og forekommer som stednavn i jysk Snede; et beslægtet gammeldansk snith, forekommer i formen Snej i betydningen skov, men også i betydninger som ris, kvas, risgærde, hvor det er tydeligt, at det er betydning-

Udskiftningskort. Kopi af Bagsværd 1809.

gen »noget afskåret«, der ligger til grund¹¹. Endnu et eksempel er det gammeldanske mét, der er første led i jysk Medum og indgår i flere middeldalderlige jyske engnavne; det hører til roden i oldnord. meita »skære«¹².

Tør man operere med en sådan (ikke-overleveret) betydning af sax, kunne man forestille sig, at navnet betød »den lyse rydning«, eller måske simpelthen »lysningen«. Det kan dog, som nævnt, kun dreje sig om usikre formodninger, og vi må konkludere, at Gladsaxe ikke har fået sin endelige tolkning.

Bagsværd og *Mørkehøj* er de 2 ældst overleverede af sognets landsbynavne. Bagsværd nævnes allerede i et originalt pavebrev af 21/10 1186¹³ som Barsuerthe. Et lidt yngre pavebrev 1192, der ikke er bevaret i original, men i en transsumpt (bekræftende afskrift) fra 1193, og som bygger på brevet 1186, har en næsten enslydende form Barsuertha¹⁴. Det næste originale pavebrev af 1196, der også bygger på brevet 1186, har ligesom dette formen Barsuerthe¹⁵. Selv om de gamle pavebreve, som man ser, ikke er indbyrdes uafhængige, er det klart, at Bars- er navnets ældste form. Den bekræftes af skrivemåden Barswerthe (Petri Niklesun de Barswerthe), som forekommer i et langt yngre originalt brev af 14/6 1347¹⁶. Dokumentet drejer sig om indløsningen af pantsat gods i Gentofte og kan betragtes som et lokalt dokument, selv om udstedelsesstedet ikke er angivet. Endnu Roskildebispens jordebog fra ca. 1370 har en enkelt gang den gamle form Barswerthe, men normalt har jordebogen former som Bakswerthæ, Bachswærthæ o.lign.¹⁷, der svarer til det moderne Bagsværd med den normale overgang af gammeldansk k til nydansk g. Overgangen af det oprindelige r til det yngre k er ikke et normalt fænomen i sproget, og det kan være tvivlsomt, hvordan den skal forklares. Man kan måske tænke sig, at r er blevet assimileret med det følgende s¹⁸, selv om det ikke fremgår af kilderne, og at man derefter har restitueret en falsk konsonant; forleddet er formentlig samtidig omtydet til adverbiet bag »bagved«, gammeldansk bak. Hvorom alting er, er det klart, at man ved navnets tolkning må gå ud fra den ældst overleverede og vel dokumenterede skrivemåde med r, men der er en anden vanskelighed, som har givet anledning til højst forskellige opfattelser. Det er ikke umiddelbart indlysende, om s-et i Bars- hører til navnets første eller sidste led. De fleste ældre tolkninger af navnet opererer med den første mulighed. N. M. Petersen¹⁹ sammenstiller efterleddet med verbet varde, oldnord. varða »vogte«, og med tysk werder, der bruges om en åben, græsbevokset plads i skoven. Emil Madsen regner med, at sidste led er et ord verd »indhegning«, beslægtet med verbet værge, oldnord. verja²⁰, og denne opfattelse deles af Svend Aakjær²¹. I den ovenfor citerede afhandling opfatter Marius Kristensen sidste led som et verde med betydningen »brink, brat skråning« og første led som (gen. af) subst. gam-

melda. bar, oldnord. barr, enten i betydningen »byg« eller i betydningen »nåletræ«. Mest sandsynligt er det dog nok, at navnet skal deles Bars-werthæ, og at første led er et oprindeligt *Bars, det gamle navn på Bagsværd Sø, og sidste led må da være nært beslægtet med efterleddet i navnene på de nærliggende landsbyer Rødovre og Hvidovre, i middelalderen Aworthæ, et navn der simpelthen betyder »åbred«. Er dette forklaringen på Bagsværd, skulle navnet altså betyde »bredden af søen Bars«. Tilbage står så tolkningen af selve det formodede sønavn. Forudsat at vi virkelig har et sådant som forled, ligger det nær at sammenstille det med det sønderjyske ønavn Barsø, oprindelig Bars (således Valdemars jordebog), der må være dannet med samme afledningsendelse som navnene på de store jyske øer Als, Mors og Samsø (oprindelig og endnu i dialekten Sams). S-afledningerne tilhører sikkert vort allerældste navnestof²², men en nærmere datering støder på store vanskeligheder ligesom den etymologiske tolkning af de enkelte navne. Skulle man vove en forklaring på navnet Bars, måtte det snarest være, at det er afledt af roden i det ovenfor omtalte bar i betydningen »nåleskov«; bar indgår i denne betydning bl.a. i det jyske sysselnavn Barwith. Man kunne da som en parallel nævne, at navnet på den nærmeste store sø, Furesøen, der også må antages at være gammelt, er sammensat med ordet fur »fyr«, altså en anden betegnelse for nåletræ. Men det kan ikke nok som understreges, at den forsøgte forklaring på første led i Bagsværd netop kun er et forsøg.

Kousgård Sørensen²³ foretrækker at dele navnet Bar + swærth og tolke forleddet som adj. bar i betydningen skovløs og efterleddet som gammelda. swærth »svær, jordoverflade«. Det sidste ord kan ifl. K.S. også indgå i det sydsjællandske Toksværd. Kousgård Sørensen henviser til, at sideformen wærth til det warth, der forudsættes i Hvid- og Rødovre, ikke er kendt i dansk. Hertil må dog bemærkes, at vi i Skåne har et sognenavn Everöd i Gälds herred, der ca. 1228 skrives (in) Æwærthæ og er blevet forklaret som en sammensætning af å og warid »bred«²⁴. Sven Benson²⁵ har også indvendt mod opfattelsen af Bars som et sønavn, at de andre gamle, danske s-afledninger alle er ønavne. Denne indvending er dog næppe tungtvejende, da der i det hele er betydelig lighed mellem dannelsen af ønavnene og de gamle usammensatte å- og sønavne. S-afledninger forekommer faktisk i de nordiske sønavne, f.eks. i det bekendte norske Mjøsen, oldnord. Mjörs.

Buddinge skrives i et originaldiplom 4/4 1335²⁶ Butinghæ. I brevet forekommer Butinghæ både som landsbynavn og tilnavn, idet det er udstedt af en mand, der efter landsbyen har taget navnet B. (Nicholaus dictus B.). Navnet er af Emil Madsen i den ovenfor citerede afhandling tolket af subst. bod, hvad der ikke kan forenes med de overleverede former; heller ikke Johs. Steen-

strups sammenstilling med det jyske Budum (Buddum)²⁷ synes at være holdbar. Budum forudsætter vistnok en form med gammeldansk -dd-, medens Buddinge må have gammeldansk -t- som i skrivemåden fra 1335. Snarest foreligger der her en afledning af den ordstamme, vi har i det svenske dialektord *but*, der bl.a. synes at måtte forudsættes i det svenske stednavn *Butarne*²⁸. Ordet har forskellige betydninger i dialekterne, bl.a. klump eller klods²⁹ (jfr. svensk dial. *lerbut(e)* »lerklump«). Under forudsætning af, at det er den omtalte ordstamme, vi har i Buddinge, kunne første led betyde »forhøjning« og sigte til det bakkede terræn. Navnet må antages at være meget gammelt, formentlig fra de første århundreder af vor tidsregning. Stednavne på -ing(e) findes over næsten hele det germanske område, bl.a. i stort tal i England, der i det 5. århundrede blev erobret af Angler og Sakser, så endelsen må have været meget brugt hos germanske stammer i folkevandringstiden.

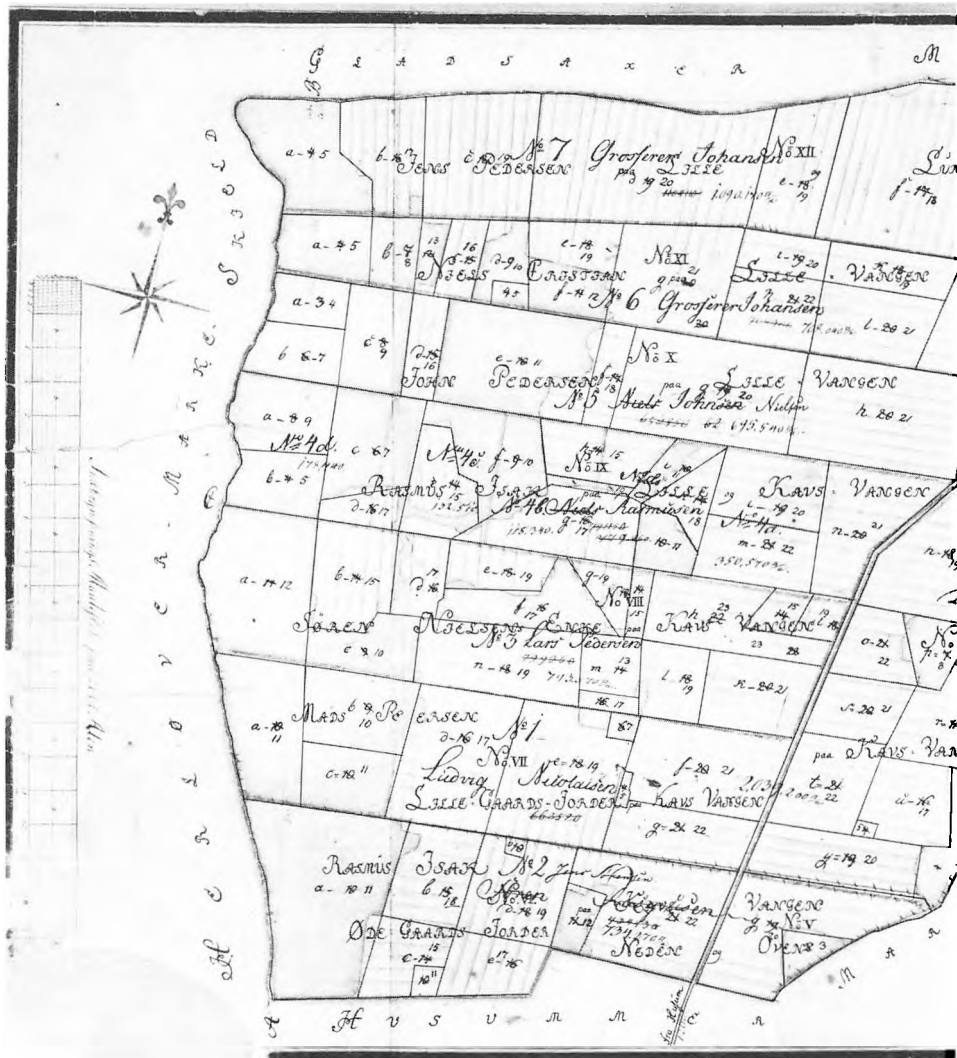
Mørkhøj nævnes første gang ligesom *Bagsværd* i det originale pavebrev af 1186, hvor det skrives (Mu)rhoga. De to første bogstaver kan ikke læses mere, men er suppleret efter pavebrevet 1198, som 1186-brevet har været forlæg for. Skrivemåden i de gamle breve må være fejl for Murchoga, idet der ikke kan være tvivl om, at første led i navnet er adj. *mørk*, og sidste led en bøjningsform af ordet *høj*. *Mørkhøj* er således det eneste umiddelbart forståelige af sognets gamle landsbynavne. Det er samme navn som det vestsjællandske *Mørkøv* i Tuse herred, i Roskildebispens jordeb. ca. 1370 skrevet *Myrkow*, *Myrækow*; tilsvarende skrivemåder *Myrkow*, *Myrkøvæ* har jordebogen af *Mørkhøj*. Forledet sigter formentlig, som i mange andre navne med *Mørk-* som første led, til stedets bevoksning (jfr. f.eks. *Mørkholt*). *Høj* sigter i gamle stednavne næsten altid til gravhøje, og også *Mørkhøj* har formentlig tidligere været navn på en sådan; som højnavn forekommer *Mørkhøj* iøvrigt flere steder på Sjælland.

Foruden bebyggelsesnavnene består navneforrådet her som andre steder af en mængde naturnavne eller marknavne. Marknavnene er i de færreste tilfælde primære d.v.s. navne som primært betegner dyrket jord, sammensætninger på ager, land, eng o.s.v. I de fleste tilfælde er de oprindelige naturnavne eller såkaldte »kulturnavne«, navne der på en eller anden måde ligesom de primære marknavne har relation til menneskelig virksomhed, f.eks. navne på -høj eller -bro, og som sekundært er brugt om den dyrkede jord, i kilderne ofte nævnt med et tilføjlet »ager« eller andre bestemmelser. Blandt marknavne, der er oprindelige naturnavne, spiller rene terrænbetegnelser selvfølgelig en hovedrolle, navne på -bjerg, -bæk, -mose o.s.v., og mange andre er

vidnesbyrd om tidligere skovbevoksning, navne på -skov, -ris, -holt etc. I egne hvor naturforholdene er ændret stærkt ved opdyrkning, afvanding, afgravning af bakker, vejanlæg og ikke mindst bebyggelse, vil marknavnene ofte give et godt billede af de oprindelige naturforhold, noget der atter har betydning for tolkningen af områdets landsbynavne, for så vidt terræn- eller jordbundsforhold har været navngivende.

Marknavnene har haft en funktion i landsbyens liv. Under landsbyfællesskabet var man simpelthen nødt til at have et system af navne, når man skulle orientere sig på bymarken og f.eks. angive, hvor man skulle begynde høsten eller lignende. Man må antage, at alle bymændene stort set kendte alle marknavnene, og at det er forudsætningen for, at de har kunnet bevares gennem mange generationer til op mod vore dage.

Det ville naturligvis være af stor betydning for dette navnestofs anvendelse ved sproglige eller kulturhistoriske undersøgelser, om man havde mulighed for en tilnærmelsesvis datering af det, således som det er muligt for nogle af de vigtigste typer af landsbynavne. Marknavnene, som jeg i det følgende for nemheds skyld vil kalde dem, frembyder imidlertid store dateringsvanskeligheder. Kun en yderst ringe del af vore marknavne er overleveret i middelalderlige kilder, hvad der både vanskeliggør deres tolkning og dateringen af dem. Desuden viser erfaringen, at marknavnene nogle steder kan skifte stærkt; navne kan f.eks. forsvinde ved sammenlægning af arealer, og nye kan opstå ved deling eller ved ejerskifter. Det er tydeligt, at disse navne er mindre stabile end landsbyernes, hvis navne som regel kun forsvinder, hvis selve landsbyen bliver nedlagt, og selv i så fald er der ofte mulighed for, at navnet kan leve videre i form af et marknavn. Egentlige påviselige navneskifter af landsbynavne er derimod relativt sjældne. Materialet viser, at marknavne, der kendes fra ældre kilder, er bevaret i meget forskellig udstrækning ned gennem tiden. Et udtog i Sorøbogen af et dokument fra 1259 omtaler 14 lokaliteter i landsbyen Suserup, men ingen af dem genfindes i yngre kilder. Derimod er f.eks. 13 navne fra Hviding i Vestslesvig, der nævnes i en optegnelse i Ribe Oldemoder fra ca. 1476, med en enkelt undtagelse bevaret til nutiden. Jeg har ved hjælp af de preussiske katasterkort (en slags matrikelkort), der jo også omfattede Sønderjylland, indlagt navnene på et moderne målebordsblad, og det viser sig, at de fleste af de nævnte lokaliteter danner en sammenhængende flade, hvor der ikke er kommet nye navne til³⁰. Vi har altså her et område, hvor marknavnestoffet har været uforandret fra slutningen af middelalderen til nutiden. Eksemplet viser, at der er en mulighed for, at marknavne kan bevares gennem mange århundreder, og der er al mulig grund til at tro, at mange af de navne vi finder i markbøgerne og på udskift-

Udskiftningskort. Mørkhøj 1771-72.

ningskortene, eller som vi kan (eller for få år siden kunne) optegne i mundtlig tradition, kan gå meget langt tilbage i tiden, teoretisk helt tilbage til tiden for landsbyernes grundlæggelse. Men – som eksemplet fra Suserup viser – kan det oprindelige navnelag også gå helt til grunde.

At en del af det navnestof, det her drejer sig om, virkelig er gammelt, bekræftes også af forholdene i Danelagen, hvor tusinder af marknavne indeholdende dansk sprogstof er bevaret i kilder, der er langt ældre end i hjemlandet. Der er landsbyer i Lincolnshire, hvorfra der kendes op mod 100, hovedsagelig nordiske, marknavne i kilder fra 12.-13. årh. At ikke alle natur- og marknavne er gamle er allerede nævnt. I adskillige tilfælde fremgår det af, at de er sammensat med sent indlånte personnavne eller sene låneord, f.eks. ord som blok og fenne.

Antallet af marknavne er meget stort. De findes i hundredvis i hvert sogn i landet, og da de, som nævnt, i stor udstrækning er gamle, er de en enestående kilde til oplysning om landets udseende i fortiden og til fjerne tiders sprog- og kulturforhold. I Gladsaxe sogn er der i markbøgerne (i det følgende betegnet MB) og på udskiftnings- og andre kort (i det følgende forkortet K) over 200 navne, men der er områder i landet, hvor navnetætheden er betydelig større; der er således jyske sogne, hvorfra der kendes mere end 1000 marknavne. Vi må også regne med, at selv om de to hovedkilder til vore marknavne indeholder et stort materiale, er de på ingen måde udtømmende. Lejlighedsvis dukker der i andre kilder, f.eks. tingbøgerne, navne op, der hverken optræder på kortene eller i markbøgerne.

I det følgende er der ikke tilstræbt nogen fuldstændig gennemgang af sognets marknavne; især er en række umiddelbart forståelige navne, som ikke frembyder særlig interesse (navne af typen Langager o.lign.) ladet uomtalte. Det er der så meget mere grund til, som der findes en fremstilling af hele marknavnestoffet – sagligt ordnet – i Ib Lumholts bog: »Ordforrådet i Sokkelund herreds marknavne« fra 1967 (i det følgende citeret Lumholt). Bogen indeholder henved 2500 marknavne fra hele herredet, så at der er et stort sammenligningsmateriale tilgængeligt fra Gladsaxes nabosogne. Der er særlig grund til at nævne, at navnene fra Buddinge (som fra flere andre landsbyer i herredet) er opstillet i parallelle spalter, således at den første indeholder navnene fra markbogen i den rækkefølge, hvori de forekommer der, den anden de tilsvarende navneformer fra K 1771. Man kan se, at der er en meget vidtgående overensstemmelse mellem de 2 lister; kun ganske få af navnene i MB genfindes ikke på K. Af stor værdi er det også, at der på en af de sidste (upaginerede) sider findes et skeletkort over Gladsaxe sogn, hvor alle navne fra kortene er indlagt ved hjælp af numre.

I det følgende er de vigtigste marknavne opført ordnet efter sidste led:

Ager. Ordet har i marknavne ikke den mere omfattende betydning »dyrket område« men betyder – i alt fald som regel – »så stor en del af marken, som ligger mellem 2 agerrener«; det forklarer, at ordet i nogle navne veksler med ås »agerskifte«.

Askeagre (MB Aske Agrene) i Gladsaxe.

Birkesagre (MB Birchis Agre) i Bagsværd. – Af birke, birkebevoksning.

Bøgesagre (MB Bøyes Agre) i Bagsværd. – Af bøg eller det tilsvarende kollektiv bøge »bøgebevoksning«. Skrivemåden i MB viser den sjællandske dialektudtale bøj.

Dottreager (MB Dottre Ager Aas) i Mørkhøj. – Antagelig af plantenavnet dodder (*Camelina*, vild hør), her i en fra tysk dotter indlånt yngre form, der også antages at indgå i Dotterholm på Als (Danm. Stedn. VII 250).

Dysagre (MB Dys Agre) i Buddinge. – Om dys se ndfr.

Flodmandsagre (MB Flodmands Agre) i Mørkhøj. Samme forled som i Flemands Eng (sål. MB), men den forskellige skrivemåde gør oprindelsen usikker. Lumholt p. 71 tænker på en sammensætning med flod »oversvømmelse«.

Grendeagre (MB Grende Agre, Grendernis Agre) i Gladsaxe. – Ifølge Lumholt p. 83 af grande »nabo«. Snarere dog af gammeldansk grind »grus« el. lign., samme ord som nedertysk grind »grus«, der må forudsættes i flere danske stednavne bl.a. jysk Grensten (1345 Grindesteen) og Grenå (Valdemars jordeb. Grindhøgh).

Hedeager (MB Hede Ager Aas) i Buddinge.

Horkeagre (MB Horche Agrene) i Mørkhøj. Lumholt p. 109 tolker første led som subst. harke »stor høstrive«, hvilket dårligt kan forenes med skrivemåden i MB. Et Horke- af ukendt oprindelse indgår i svensk Horkeudden i Värmland.

Kindbensagre (MB Kingbeens Aas; K 1771 Kin beens Agre) i Buddinge. – Samme navn forekommer i Vanløse. Der er sikkert tale om et sammenligningsnavn som antaget af Lumholt p. 115 (»lokalitetens buede form kunne godt minde om et kindben, kæbeben«). Kindbenet kendes også som sammenligningsnavn i Skåne, dér brugt om en bakkeskråning (E. Bruhn: Ägonamn i Rönnebergs härad p. 126; Namn och Bygd 1949 p. 28).

Knudager (MB Knud Ager Aas) i Buddinge. – Knude eller enstavelsesformen knud bruges ofte i stednavne om forhøjninger i terrænet; jfr. Knudshoved.

Kællingager (MB Kielling Ager Aas) i Bagsværd. – Kællingager kan muligvis være et sted, hvor tiggerkællinger holdt hvil (Lumholt p. 83). Kællingtorn

i Houlbjerg herred, der oprindelig var navn på en stor hvidtjørn, har ifl. traditionen fået sit navn på denne måde (Danm. Stedn. IX 242 f.).

Røgelsagre (MB Røgels Agre) i Mørkhøj. – Om røgel se ndfr.

Tabelagre (MB Tapel Aaszen; K 1771 Tabel Agere). – Man kunne tænke på en sammensætning på -pold, men navnet er i øvrigt ganske usikkert.

Bjerg. Er her som vistnok over hele landet det almindelige ord for bakke, der indgår i tusinder af danske marknavne. Bakke er i Gladsaxe sogn kun kendt fra *Høye Bakker* (sål. K 1771) i Bagsværd og sideformen banke fra *Galgebanken* i Buddinge (MB Galbenchs Aas, K 1771 Galle Banken). Derimod er der en række navne på -bjerg:

Bobbjerg (MB Boebiergs Mosze) i Buddinge – se det følgende navn.

Bovbjerg (MB Boubierg) i Mørkhøj. – Lumholt p. 61 regner med, at både Bobbjerg og Bovbjerg er sammensat med ordet bue, gammeldansk boghi. Det er formodentlig rigtigt for Bovbjergs vedkommende, men Bobbjerg indeholder snarere ordet bod: Bod(e)bjerg kendes andetsteds fra. Ordet bruges om skure af forskellig art, til kreaturer eller til midlertidig beboelse. I sjællandsk dialekt brugtes det ifølge Molbechs Dialektsleksikon om »en bygning, der blot består af fire eller seks stolper, sædvanlig uden væg og med et stænge over, hvorpå i stedet for tag sættes en stak hø, halm el.lign.«. Det kan være en sådan bod, der har stået her.

Bygbjerg (MB Biugbjerg) i Gladsaxe. – Bygbjerg er et almindeligt marknavn. Alene i Nordslesvig er der en halv snes eksempler.

Bøgebjerg (MB Bøgebjerg Aas, Bøgebjerg Eng; K 1771 Bøye Biergs Agere) i Buddinge. – Jfr. Bøgesagre ovenfor.

Gulbjerg (MB Guelbiergs Agre) i Bagsværd. – Antagelig efter bevoksnin-gens farve.

Hannebjerg (MB Hannebjerg) i Bagsværd. – Formodentlig, som antaget af Lumholt p. 90, af fuglenavnet hane, der her må være brugt om hannen af vilde fugle. Hannebjerg kendes som marknavn andre steder i landet.

Hollebjerg (MB Hollebiergs Agre) i Buddinge. Forklares af Lumholt p. 60 af ordet hule, gammeldansk hola. Forklaringen er dog usikker; ordet hule har i andre navne i Sokkelund herred formen hul(l)e.

Kirkebjerg (MB Kirkebjerg Agre) i Gladsaxe.

Knæbjerg (MB Knebjerg, Knebjergs Aas; K 1771 Knæbiergs Agere) i Gladsaxe og Buddinge – samme navn forekommer i Lyngby. Af subst. knæ i betydningen »bøjning i terrænet« (Lumholt p. 62).

Kællingbjerg (MB Kiellinge Bierg Agre; K 1771 Kellerberg) i Gladsaxe. – Det oprindelige forled kælling- synes senere omdannet til kælder-. Ordet

kælling kan måske, som det ovenfor er formodet for Kællingagers vedkommende, sigte til tiggerkællinger, men navnene på Kælling- er flertydige, og det er ikke udelukket, at de i sammensætninger på f.eks. -bjerg og -høj kan hænge sammen med forestillinger om underjordiske.

Lærkebjerg (MB Lerckebiergs Agre) i Gladsaxe. – Af fuglenavnet.

Liunsbjerg (MB Liunsbierig) i Bagsværd. – Af uvis oprindelse; måske af lyng, ældre liung.

Rugbjerg (MB Rubiergs Aas, K 1771 Rubiergs Agere) i Buddinge. – Af plantenavnet rug, Rugbjerg er et almindeligt marknavn.

Skennebjerg (MB Schennebiergs Agre) i Bagsværd. – Uklart.

Vognsbjerg (MB Wounsbiert Støcker) i Bagsværd. – Et sønderjysk Vognsbjerg tolkes (Danm. Stedn. VI 275) af subst. vogn eller snarere mandsnavnet gld. Wagh. Da ingen af de andre navne på -bjerg her er sammensat med personnavne, synes vogn at være den sandsynligste forklaring, men anledningen til navnet er ukendt.

Bro.

Bulbro (MB Bolbroes Agre; K 1771 Første, Sidste Bolbrug) i Gladsaxe. – På K 1771 ved en vej eller sti fra Gladsaxe til Bagsværd. Subst. Bulbro »plankebro, bro af tømmerstokke«.

Bæk.

Fulebæk (MB Fuellebech) i Bagsværd. – Dette meget almindelige navn er ifl. Kousgård Sørensen (Danske sø- og ånavne II p. 158 ff.) sammensat med adj. ful »snavset, rådden«. I Bagsværd kan forledet dog også være subst. fugl som antaget af Lumholt p. 24. (Se også p. 16 »Fuldsø«.)

Lippebæk (MB Lippebechs Agerlodder) i Bagsværd. – Første led kan muligvis være beslægtet med det norske ånavn Leppa (se E. Lidén i Namn och Bygd 1935 p. 132 ff.). På gammelt dansk område indgår samme ordstamme måske i Lipping med Lipping Å i Esgrus sogn i Angel.

Tingbæk (MB Tingbækken, Tingbechs Agre (Mørkhøj) i Buddinge. – Se nedenfor under Tinghøj.

Dal.

Geddedal (MB Jette Dals Aas; K 1771 og K.u.å. Giedde dals Agere). i Buddinge. – Første led synes, som antaget af Lumholt p. 86, at måtte være ordet gedde, gammeldansk gædda. Skrivemåden med tt forklares ved, at gammeldansk dd i sjællandsk dialekt er bevaret som (»hårdt«) d (t), (»Kort over danske folkemål« nr. 53) og således ikke kan skelnes fra tt. Skrivemåden med j kan være et vidnesbyrd om, at den overgang af g til j i forlyd foran fortunevokal, som i nutiden kendes fra dialekterne på Møn og Sydøerne

(»Kort over danske folkemål« nr. 43) tidligere også har eksisteret i nordsjællandsk. Navnet er da et af mange eksempler på, at navnestoffet kan give os oplysninger om ældre tiders sprogforhold.

Hammerdal (Mb Hammer Dals Aas; K 1771 Hammerdals Agere) i Buddinge. – Forleddet synes kun at kunne være subst. hammer, der tit forekommer i stednavne i betydningen »stenet bakke«. Således er navnet også opfattet af Lumholt p. 69, men det må dog bemærkes, at terrænet ved Hammerdal ikke er udpræget bakket i nutiden. (Der er bortgravet grus).

Dys. Ordet er i sjællandske stednavne »ofte gået over til at betegne en hvilkensomhelst stensætning fra oldtiden« (Emil Madsen i *Annaler for Nord. Oldkyndighed* 1863 p. 200). Ordet kan dog formentlig også i stednavne have en oprindeligere betydning »(sten-)dynge«. Jfr. Korndys nedenfor.

Aagedys (MB Aage Dysz Agre) i Gladsaxe. – Nævnes i MB før Bougnehøys Agre. Måske af mandsnavnet Åge.

Kvindedys (MB Quinde Dysz Spiel. Agre) i Gladsaxe. – Første led er, som antaget af Lumholt p. 82, ordet kvinde. Navnet kan sammenlignes med Kvindehøj, navn på en gravhøj på Als (Danm. Stedn. VII 166).

Korndysse (MB Koren Dysze) i Bagsværd. – Lumholt p. 28 opfatter navnet som sammensætningen korndys »korndynge« (ordet forekommer i Moths ordbog fra ca. 1700). Der er dog ikke noget i vejen for, at der kan foreligge en sammensætning af korn, eventuelt i den sjællandske betydning »byg«, og dys(se) i betydningen »stensætning«.

Eng. Af eksempler skal anføres:

Flameeng (MB Flame Eng) i Mørkhøj. – Lumholt p. 60 oversætter 1. led ved »slette« og henviser til Molbechs Dialekteleksikon, der fra Hammerum herred anfører ordet flam »en stor strækning, noget som er stort af omfang«. Også Feilbergs Ordbog kender fra vestjysk flamme i udtrykket »en gråw flam hie« d.v.s. en stor udbredt hedemark. Dette og beslægtede ord er meget udbredt i stednavne; se udførligt Kousgård Sørensen, *Danske bebyggelsesnavne på -sted under Flamsted*. Det må dog nævnes, at hallandsk dialekt kender et ord flam »blød eng«, der måske ville passe bedre i forbindelse med eng.

Hovedeng (MB Hofuidt Engen) i Buddinge. – Hoved har måske her, som antaget af Lumholt p. 61, betydningen »fremspring«.

Knoldeng (MB Knol Engen) i Bagsværd.

Sejeng (MB Seye Engen) i Bagsværd. – Forleddet kan efter MBs form ikke være ordet sig »vandfyldt lavning« som formodet af Lumholt p. 72. Navnet skal snarest sammenstilles med det sønderjyske Sejkær, der forklares af adj.

sej eller snarere at et subst. jysk seje »sene el. hinde i kød«, der også formodes at kunne have betydningen »græs-rødder« (Danm. Stedn. III 45); jfr. sjællandsk sejgræs, kvik (Ordb. over Danmarks Plantenavne I 39).

Vejleeng (MB Weil Enge Aas; K 1771 Veyle Engen) – i Buddinge. – Af subst. gammeldansk wæthil »vadested«, der indgår i talrige stednavne, bl.a. købstadnavnet Vejle. Stedet ligger ved Vangede Rende og nær daværende Ll. Vadgård.

Have.

Indgår, antagelig i betydningen »indhegning«, i *Tranehave* (MB Tranehaug Aasz) i Buddinge, ifl. Lumholt p. 92 sammensat med fuglenavnet.

Holm. Ordet anvendes foruden i betydningen »(mindre) ø« om et »stykke land, plet, som hæver sig op over, er adskilt fra, udskiller sig fra omgivelserne, især om mark- eller engstykke, der er omgivet af vand, sump, grøfter o.s.v.« (Ordb. over det da. Sprog). I nogle egne, men næppe i Sokkelund herred, er det især brugt om eng, og denne betydning har ordet som regel i stednavne i Danelagen.

Bløddholm (MB Bløddholmen) i Gladsaxe.

Brønneholm (MB Brønneholm) i Buddinge. – Vel, som antaget af Lumholt p. 111, af subst. brønd.

Bøgholm (K 1778 Bøgholm) i Bagsværd.

Catrineholm (K 1778 Cathrineholm i Aldershvileparken) i Bagsværd. – Af kvindenavnet Katrine. Stedet ligger ved Bagsværd Sø nær Magdaleneholm.

Havreholm (MB 1683 Hafre Holmen) i Mørkhøj; K 1771 Havreholm (Buddinge). – Havreholm i Buddinge støder på K 1771 ikke op til Mørkhøj.

Magdaleneholm (K 1778 Magdalene Holm i Aldershvileparken) i Bagsværd. – Jfr. Catrineholm.

Myreholm (MB Myre Holmen, Myreholm Stump) i Mørkhøj.

Stejleholm (MB Stegle Holms Aas; K 1771 Steylinge Agre). – I Buddinge. Må have navn efter retterstedet; jfr. nedenfor under Tinghøj.

Ærteholm (MB Erteholms Aas; K 1771 Erte Holm) i Buddinge.

Høj. Høj er vistnok det almindeligste efterled i sognets marknavne og må overalt antages at sigte til nuværende eller forsvundne gravhøje. Da mange sløjfede høje har sat sig spor i form af marknavne, giver disse et overordentlig vigtigt bidrag til den arkæologiske topografi. En stikprøve fra nogle sogne i Tune herred, der nu er næsten helt uden høje, viser adskillige oprindelige højnavne blandt marknavnene, et vidnesbyrd om, at flere høje må være sløjfede i tidligere århundreder.³¹

Bashøj (MB Bashøys Ager Aas; K 1771 Basthøys Agere) i Buddinge. –

Forleddet kan være ordet *bast*, således som det er opfattet på K 1771. Ordet indgår i et stort antal nordiske stednavne, og da *bast* til redskaber især blev hentet fra lindetræer, kom ordet til at bruges om steder med lindebevoksning. Der er adskillige eksempler på navnet *Bastebjerg* i Nordsjælland; et af dem ligger i Bastrup, der i 12. årh. hed *Bastetorp*.

Bavnehøj (K 1815-27 *Bavnehøj*) – umiddelbart ved Gladsaxe by. Kan muligvis være identisk med den nuværende *Kirsebærhøj*.

Brynhøj (MB *Brynhøys Agre*) i Buddinge. – Muligvis, som antaget af Lumholt p. 57, af subst. *bryn* »bakke, kant, skrænt«. Også subst. *brønd* er dog en mulighed.

Gadehøj (Mb *Gadehøys Aas*) i Buddinge.

Garhøj (MB *Gaardhøys Aaszen*; K 1771 *Gar høys Agere*) – i Buddinge, nu *Garhøj*. Navnet er snarest sammensat med *gård*, sådan som det opfattes i MB. Ordet kan her have en af de i stednavne velkendte betydninger »gærde« eller »indhegning«. Den gammeldanske form er *garth*, hvorfra den moderne rigsmålsform opstår ved forlængelse og runding af vokalen foran *rth*-forbindelsen. Det er imidlertid ret almindeligt i sjællandske stednavne, at vokalforlængelse ikke indtræder eller at en oprindelig lang vokal forkortes i første sammensætningsled. Der synes dog ikke at være andre eksempler på en udvikling *Garth-* til *Gar-*.

Gedehøj (MB *Giedehøys Aas*, *Gedshøys Aas*. K 1771 og K.U.A. *Gieddes Agre*) i Buddinge. – Det yngre *Gieddes* er antagelig sammentrukket af *Gedehøjs-* og 1. led er formodentlig, som antaget af Lumholt p. 90, dyrenavnet *ged*.

Grudhøj (MB *Grudhøj*, *Grudhøys backe*) i Gladsaxe. – Af *grud* »grus«.

Hasselhøj (MB *Haszlehøj Agre*; K 1771 *Hasselhøis Lod*; K 1815-27 *Haslehøj*) i Gladsaxe.

Havrehøj (MB *Hafrehøys Aas*) i Buddinge. – Muligvis samme lokalitet som *Havreholm* ovfr.

Hyrdehøj (MB *Hyrehøys Agre*. *Hyrehøys Agere*). – Navnet forekommer både i Bagsværd og Gladsaxe og kendes også andetsteds fra. Det er sikkert høje, hvor byhyrden eller hyrdedrenge holdt hvil. *Hyre* er den sjællandske dialektform.

Kilshøj (MB *Kils Høys Aas*; K 1771 *Kiæls høj*) i Buddinge. – Ifl. Lumholt p. 62 af subst. *kile*, der dog næppe kan forenes med de overleverede skrivemåder. Forleddet kunne derimod være sideformen *kil*, der kendes fra andre stednavne, men også mandsnavnet *Kjeld*, gammeldansk *Kætil*, er en mulighed.

Kilshøj kan måske også være »Kildeshøj«, idet der særlig tidligere var mange kilder i skrænten. (Red.).

Korehøj (MB Korehøj, Kaarhøj, Korhøys agre) i Bagsværd. – Forleddet er uklart; Lumholt p. 52 foreslår ordet korre »bydam, gadekær«, men dette synes at være et specielt jysk ord.

Kærshøj (MB Kiershøys Aas) i Buddinge. – Af subst. kær.

Lynghøj (MB Liunghøj) i Bagsværd.

Maglehøj (K 1815-27 Maglehøj) i Gladsaxe. – Af magle, »stor«, der bl.a. indgår i Magleby.

Præstehøj (MB Præstehøys Aasz) i Bagsværd.

Rævehøj (MB Ræffuehøys Agre; K 1771 Revehøj) i Gladsaxe.

Sneglehøj (K 1815-27 Sneglehøj) i Gladsaxe, nær grænsen til Herlev. Nu Sneglehøj på målebordsbladet. Da navnet ikke forekommer i MB eller på de ældre kort, er det muligvis temmelig nyt.

Tinghøj (Tingbog 15/2 1621 Tinghøys Ager; MB Tinghøys Aas; K 1771 Ting høys Ager) i Buddinge. – Ved grænsen til Mørkhøj og nær grænsen til Gladsaxe. Må være Sokkelund herreds gamle tingsted, jfr. nedenfor under Sokkelund.

Tinrehøj (K 1815-27) i Gladsaxe. – Uklart.

Tværhøj (MB Tverhøys Agre) i Gladsaxe. – Samme navn forekommer på Als. (Danm. Stedn. VII 134).

Kilde. Er sidste led i nogle få navne:

Brøstekilde (MB Brøste Kille Aas) i Mørkhøj. – Første led kan måske være subst. brist »Mangel« (eller det tilsvarende verb.), i dialekterne ofte udtalt brøst (»Kort over danske folkemål« p. 64). Det kunne eventuelt sigte til, at kilden på visse tider af året manglede vand.

Kokilde (MB Koe Kilde) i Mørkhøj. – Man har vel vandet køer her.

Skidenkilde (MB Skiden Kilde Agre) i Gladsaxe.

Søsterkilde (MB Søster Kilde) i Bagsværd. – Af søster, men anledningen til navnet er ukendt.

Kær. Ordet betyder mange steder krat (på sumpet bund), men synes her at betyde sump uden hensyn til bevoksning. Af eksempler skal anføres:

Espekær (MB Espekiers Holm; K 1771 Espekiersholm) i Gladsaxe. – Af subst. espe, gammeldansk æspi »bevoksning med asp«.

Havrekær (MB Hafre Kiers Aas) i Buddinge.

Sellekær (MB Selde Kiers Aas, Sellekiers Aas; K 1771 Siælle Kiær Agere) i Buddinge. – Som antaget af Lumholt p. 99 af plantenavnet selje »pil«.

Lund.

Sokkelund (Tingb. 19/3 1635 weyen emellum Buding och Sockelundt) – i Buddinge, antagelig i Lundevangen, hvor både Tinghøj og Stejleholm ligger. Efter Sokkelund har herredet navn, og som herredsnavn afløser det et ældre Styfnis herred³². Formen Sokkelund er ikke oprindelig. Første gang, dette herredsnavn forekommer, i 1349, hedder det Stocchælundæ³³, og 1443 forekommer formen uden t i første stavelse: Zockelunds thing. Forklaringen på de afvigende former er formentlig den, at t-et er svundet ved en slags dissimilation i forbindelsen Stokkelundsting, hvor sidste led begynder med t. Under forudsætning af, at skrivemåden 1349 repræsenterer navnets ældste form, er første led ordet stok, i stednavne også brugt i betydningen »stub«. Da det oprindelige, usammensatte herredsnavn »Styfnis« er afledt af gammel-dansk stofn »stub« (»samling af stubbe«), en såkaldt kollektivdannelse, er det fristende at tænke sig, at Styfni har været navn på den samme lokalitet, som i det 14. årh. og senere kaldes S(t)okkelund, men det kan kun blive en formodning, idet tinget kan være flyttet i løbet af middelalderen, og herredet som følge deraf have skiftet navn.

Mose. De mange moser i sognet har givet anledning til talrige marknavne med -mose som efterled:

Boremose (K 1771 Bores Mose; K 1809 Borremose) i Bagsværd (Hareskov). – Tolkes i Lumholt p. 60 af subst. gammeldansk barth »kant«, men forleddet er på grund af de afvigende skrivemåder på kortene ganske usikkert.

Brændmose (MB Brendmosze Aas; K 1771 Brenne Mose Agere) i Buddinge. – Snarest af verb. brænde. Må sigte til, at der har været brand i mosen. Navnet forekommer ofte.

Fedtmose (K 1771 Fit Mose; K 1809 Fidt Mosen) i Bagsværd. – Nu Fedtmose, af subst. fedt, i ældre tid ofte skrevet fi(d)t; se i øvrigt under Smørmose nedenfor.

Grønnemose (MB Grønnemosze; K 1771 Grønne Moese Agere) i Buddinge.

Husmose (MB Huuszmoszemarch) i Buddinge. – Sikkert oprindelig Husum- efter den nærliggende landsby. [Eller måske mosen, som hørte til »Tinghuset«? red.].

Korsemose (MB Corsze Mosze Aas; K 1771 Korse Mose Agere) i Buddinge. – Der kan være mange forskellige anledninger til forleddet Kors- i stednavne; se Lumholt i Marknavnestudier (Navnestudier udg. af Stednavneudvalget III) p. 76 ff. og Kulturhist. Leksikon IX 187 ff. Ordet kan her, som i flere andre tilfælde, sigte til et kors anvendt som grænsemærke; mosen ligger ved grænsen til Lyngby sogn.

Krogmose (sål. målebordsbladet) i Hareskov, Bagsværd.

Kullemose (K 1771 Kulle Mose) i Bagsværd. – Af kulle »bakke«; nær Højnæsbjerg i Hareskoven.

Råmose (MB Raamosze) i Bagsværd. Snarest af dyrenavnet, men kunne også indeholde ordet rå »stang«, »grænsemærke«; jfr. Lumholt p. 87.

Skolemestermose (K 1771 Skolemester Mosen) i Bagsværd.

Smørmose (K 1815-27 Smørre Mose) i Bagsværd. – Smørmose er et navn, der forekommer flere steder, og »Smør-« er overhovedet et almindeligt forled i stednavne. Det sigter utvivlsomt til flere forskellige forhold. I nogle tilfælde er det en rosende betegnelse (f.eks. i sammensætningen smørhul), men da det oftest er sammensat med ord for våde lokaliteter, f.eks. bæk, pyt, sig o.s.v., er det nok som regel jordbundens bløde beskaffenhed, der har været navngivende. I Smørmose er det sikkert selve tørvejordens konsistens, der sigtes til. I modsætning til Smørmose kendes Fedtmose (se ovenfor) vist ikke andetsteds fra, og man kunne forestille sig, at det var dannet som en (spøgefuld?) parallel til navnet på den nærliggende Smørmose. At navnet Fedtmose er overleveret noget tidligere på kortene kan bero på en tilfældighed.

Temose (MB Tee Moeszen) i Mørkhøj. – Dunkelt.

Røgel. Gammeldansk rykil, i aflydsforhold til ældre nydansk røg »hob«, oldnord. hraukr. I nogle egne meget almindeligt i marknavne, hvor det normalt bruges om en langstrakt, lav forhøjning.

? *Mørkerøgel* (MB Marche Røgels Aas, Mørcherøgels Aas) i Buddinge. – Ifl. Lumholt p. 73 samme lokalitet som Moese Reuls Agere på K 1771 og K.u.å.

Skerperøgel (MB Skerpe Røgels Aas; K 1771 Skiær brøds Agere) i Buddinge. – Forudsætter et subst. skærpe, afledt af adj. skarp i betydningen »tør, ufrugtbar«. Et nord. skerpa kendes fra shetlandske stednavne, hvor det bruges om hård og tør jordbund (J. Jakobsen, Shetlandsøernes Stednavne p. 93).

Stubberøgel (MB Stobbe Røgels Aas; K 1771 Stubbe Røgels Aas) i Buddinge.

Skov. Af skovnavne skal nævnes:

Hareskov (Roskildebispens jordeb. ca. 1370 Harskow; Tingb. 22/5 1634 Harschau) i Bagsværd. Det eneste af sognets naturnavne, der kendes fra middelalderen (bortset fra Sokkelund i dets egenskab af herredsnavn). Da de ældre skrivemåder har enstavelsesform i første led, er dette snarest subst. glda. hargh (i stednavne) »stendynge«.

Sandværksskoven (K 1809 Sandværks Skoven) i Bagsværd. – Ved Sand-

værksengen (K 1809 Sandværks Engen). – Hvis navnene ikke er forskrevet (jfr. ndfr.), må der foreligge et ellers ukendt subst. sandværk »sted hvor der graves sand«.

[Sandværk er måske en fejlskrivning for: Saugværk, som kendes fra Th. Holmskjolds skøde fra slutningen af 1700-tallet. Savværket tilhørte Holmskjold på Aldershvile i Bagsværd, og der fandtes både Savværks-engen, Savværks-skoven og Savværks-gården. (Red).]

Spjæld. Ordet er almindeligt i stednavne, hvor det bruges om mindre jordstykker af uregelmæssig, oftest firkantet, form.

Døvespjæld (MB Døwe Speils Aas; K.u.å. Dyvelsbiæld Agere) i Buddinge. – Af adj. døv, der er ret almindeligt i stednavne i betydningen »ufrugtbar«.

Fernespjæld (MB Ferne Spiellen) i Gladsaxe. – Forleddet er uklart.

Sten.

Svalesten (MB Suale Steen) i Buddinge. – Af fuglenavnet svale. Lumholt p. 106 antager, at der foreligger fællesnavnet svalesten, der i det ældre sprog var betegnelse for en sten, der fandtes i en svale eller dens rede, og som man tillagde overnaturlige virkninger.

Troldsten (Mb Trollsteens Agre, Torbesteen (sic) Agre; K 1771 Trollestenen) i Gladsaxe. Sikkert oprindelig navn på en sten, hvortil der har været knyttet et sagn om, at den var kastet af en trold. Navnet forekommer flere steder; se Aug. F. Schmidt, Danmarks Kæmpesten p. 117.

Sø.

Bagsværd Sø (MB Bagsueresz Siøe). – Om et muligt ældre navn Bars se under Bagsværd.

Fuldsø (MB Fuld Siøe) i Bagsværd. – Snarest af adj. fuld (Kousgård Sørensen, Danske sø- og ånavne II p. 158). I så fald af samme oprindelse som svensk Fullasjö (Sveriges ortnamn. Älfsborgs län VIII p. 282).

Nysø (K 1771 Nye Søe) i Bagsværd.

Toft.

Grisetoft (MB Grise Toffterne (Gladsaxe), Grisze Tofft (Buddinge); MK 1771 Grisse Toffte) i Buddinge og Gladsaxe, uden topografisk sammenhæng.

Smedetoft (K 1771 Smede Toffte). I Buddinge by.

Vad.

Kudevad (MB Kudewadet) i Gladsaxe. – Muligvis af kude »ålekvabbe«; om andre tolkningsmuligheder se Lumholt p. 86.

Vang.

Sognets fire landsbyer havde, som det bl.a. fremgår af markbøgerne, hver tre vange. De er opkaldt efter nabobyerne eller har andre, umiddelbart

forståelige, navne som Lyngvang, Østervang o.lign. og skal derfor ikke omtales nærmere her.

I det følgende opføres en række navne, der enten er usammensatte eller har efterled, der kun forekommer en enkelt gang:

Bobben (MB Bobben) i Gladsaxe. – Dunkelt. Lumholt p. 117 nævner som en mulighed, at navnet kunne høre sammen med subst. bobbe med grundbetydningen »noget kort og tykt«.

Fårekette (MB Faare Kiette Aas) i Mørkhøj. – Sidste led er subst. kette, der i sjællandsk dialekt bruges om »et indelukke, aflukke, ved huset (f.eks. til at sætte en kalv i)« (Molbechs Dialect-Lexicon p. 269). Fårekette har formodentlig ligefrem været et fællesnavn med betydningen »indelukke til får, fåresti«.

Holk. (MB Holchene) i Buddinge. – Holk betyder »hulning, sænkning i jorden, åbent vandhul, kildevæld o.lign.« (Ordb. over det da. Sprog).

Hælde (MB Helderne) i Mørkhøj. – Subst. hælde »skråning«.

Marspring (MB Mars springs Aas; K 1771 Marke Springs Agre) i Buddinge. – Af subst. gammeldansk mar, oldnord. marr »hest«. Kan være betegnelse for en bedækningsplads, men kunne muligvis også være en omdannelse af marsprænge »sted, hvor hestene sprænges«; jfr. i så fald svensk Märsprängan, navn på en »landsvägsbacke« (Sveriges ortnamn. Värmlands län VI p. 154).

Plagene (MB Plagene, Plackene) i Bagsværd. – Måske ældre nydansk plak »plet« (Kalkar efter Moth); jfr. Lumholt p. 118. Det usammensatte Plag forekommer også på Samsø (Danm. Stedn. I p. 42).

? *Pottebod* (Tingbog 8/5 1628 Potteboes ager; MB Potte Borre) i Gladsaxe. – 1. led er subst. potte »lerkar«. 2. led er uklart, men tingbogens form tyder snarest på, at det er ordet bod. Kalkars ordb. har ordet pottebod i betydningen »udsalgssted af lerkar«, men en sådan betydning kan næppe tænkes her.

Puetjørne (MB Pue Tjørne) i Gladsaxe. – Første led er sikkert, som antaget hos Lumholt p. 106, subst. puge »nisse«, altså et tjørnekrat hvor troldtøjet holdt til.

Rude (K 1771 Rude) i Buddinge. – Ordet rude eller beslægtede ord med betydningen rydning synes ellers ikke at forekomme i Sokkelund herred.

Skjold (MB Skiold Aaszen; K 1771 Sciollens Agre) i Buddinge. – Ordet skjold bruges om højtliggende lokaliteter, der har kunnet sammenlignes med et skjold; jfr. Lumholt p. 115.

Stenstuen (således målebordsbladet). – Mellem Gladsaxe og Bagsværd. Ordet stenstue, formodentlig som regel brugt om en jættestue, forekommer

flere steder som marknavn; se Kousgård Sørensen i Marknavnestudier (Navnestudier udg. af Stednavneudvalget nr. 3) p. 89.

Styver (MB Støfuerne, de Synderste, Norderste Styffuer) i Gladsaxe. – Ifl. Lumholt p. 118 måske et subst. til verb. støve »opdæmme«. En anden mulighed er, at navnet er beslægtet med oldnord. stúfr »stump« og med 1. led i dansk Støvring. Jfr. også det norske gårdnavn Støvre, oldnord. Styfrar (Norske Gaardnavne II p. 317, hvor beslægtede navne omtales).

Stærlyng (K 1771 Ster Lyngen) i Bagsværd. – Af plantenavnet stær, en udbredt sideform til star, og terrænbetegnelsen lyng.

Vasselung (MB Wasze Lungsz bierig) i Bagsværd. – Måske, som antaget af Lumholt p. 54, af subst. vase »opfyldt vej«. En anden mulighed er et plante-navn svarende til svensk vass »siv«, der vistnok indgår i det nordsjællandske Vassingerød. Sidste led er muligvis, ligesom fynsk lung, en sideform til lyng.

Vimmelskaft (MB Wemmelschaft agre) i Mørkhøj. – Vimmelskaft »bor-sving« er et almindeligt sammenligningsnavn på krumme lokaliteter; jfr. gadenavnet Vimmelskaftet.

Vommen (MB Wommen) i Buddinge. – Subst. vom »mave«. Sammenlig-ningsnavn.

Ørneku (MB Ørne Kulle Agre) i Gladsaxe. – Sidste led er ikke det almindelige ord kule »grube, fordybning«, der er et nedertysk låneord, men sandsynligvis det tilsvarende hjemlige ord, gammeldansk kúla »bule, ophøj-ning«, oldnord. kúla »hævelse, hvad der hæver sig ud eller frem af den ellers jævne overflade« (Fritzners ordb.).

Det er selve ørnereden, der har givet anledning til navnet, der forekommer mange steder i landet. I Sønderjylland er det hyppigt i sideformen Arnkule, hvor første led står i såkaldt stamform. Nogle steder forekommer der et Ørneku, Ørneku af anden oprindelse, idet sidste led der er ku(l), ku(l) »bakke«.

Den ovenstående gennemgang af sognets marknavne vil forhåbentlig vise, hvor omfattende og varieret dette stof er, selv om fortegnelsen ikke er helt fuldstændig. Navnene ligger ikke lige tæt overalt, hvad der nok tildels hænger sammen med naturforholdene. I områder med stærkt kuperet terræn og med mange fugtige lavninger vil der uvilkårligt opstå flere navne end på det mere jævne og ensartede terræn. Også ejendomsforholdene spiller en rolle for navnetætheden; tættest ligger marknavnene i Buddinge, hvad der også tydeligt fremgår af skeletkortet i Lumholts bog. Men allevegne vil vi have et betydeligt materiale til oplysning om mange forskellige forhold, hvad enten det drejer sig om naturforhold og bevoksning eller om den gamle

bondekultur. Som man vil se, har langt fra alle navne kunnet tolkes med sikkerhed; meget vil måske være klarere, når mere sammenligningsmateriale, især fra andre egne af Nordsjælland, bliver tilgængeligt.

Det må til slut nævnes, at af bebyggelsesnavnene er det stort set kun de gamle landsbynavne, der er behandlet. De mange gårdnavne o.lign., der vel som regel først er opstået efter udskiftningen og de påfølgende udflytninger, har måttet lades uomtalte, dels af pladshensyn, dels også fordi de kræver et kendskab til sognets nyere lokal- og personalhistorie, som forfatteren ikke er i besiddelse af.

Ved udarbejdelsen af afsnittet om marknavnene er foruden markbøgerne, udskiftningskortene [i matrikelarkivet] og målebordsblade benyttet manøvrerekort fra Hærens Arkiv, som fru Gram-Hanssen har henledt min opmærksomhed på. Desuden har selskabet venligst overladt mig kopier af generalstabskort fra 1815 og 1827. Endvidere er Sokkelund herreds Tingbøger benyttet efter Landbohistorisk Selskabs udgave.

Noter

* betyder, at det efterfølgende ord er en konstrueret form.

1. Diplomatarium Danicum 3. rk. VII nr. 176
2. C. A. Christensens udg. p. 85, 145, 154.
3. Ti Afhandlinger. Navnestudier udg. af Stednavneudvalget nr. 2 p. 236.
4. Københavns Amts Aarb. 1912 p. 13.
5. Det danske Sprogs Historie I p. 60.
6. Studier öfver de svenska sjönamnen p. 524; Svensk etymologisk ordbok 2. uppl. p. 890.
7. 2. uppl. bd. 11 p. 764.
8. Jfr. også Axel Eides afhandling »Ortnamnselementet sax« i Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskr. 1935-36 p. 1 ff.
9. Sydsv. ortnamnss. årsskr. 1966 p. 43 ff.
10. Bd. II p. 231 f.
11. Se Danm. Stedn. III p. LV f.
12. K. Hald, De danske Stednavne paa -um p. 85.
13. Diplomatarium Danicum 1. rk. III nr. 137.
14. Sts. nr. 174.
15. Sts. nr. 236.

16. Dipl. Dan. 3. rk. II nr. 357.
17. C. A. Christensens udg. p. 167 og passim.
18. Gammeldansk Grammatik § 335.5.
19. Samlede Afhandlinger I 162.
20. Annaler for nordisk Oldkyndighed 1863 p. 256.
21. Danske Studier 1922 p. 19.
22. Se om disse ønavne K. Hald i Namn och Bygd 1971 p. 78 ff.
23. Danske sø- og ånavne I 121.
24. Namn och Bygd 1949 p. 20 ff.
25. Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskr. 1966 p. 39.
26. Diplomatarium Danicum 2. rk. XI nr. 209.
27. Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning p. 92.
28. Natan Lindqvist, Bjärka-Säby Ortnamn (1926) p. 64 ff. – Jfr. J. Sahl-grens anmeldelse i Ark. för nordisk filologi XLVI 109 ff.
29. Rietz, Svenskt Dialekt-Lexikon p. 67.
30. K. Hald, Stednavne og Kulturhistorie p. 9f.
31. K. Hald, Stednavne og Kulturhistorie p. 14f.
32. Se K. Hald i Festskrift Skautrup p. 23 ff.
33. Diplomatarium Danicum 3. rk. III nr. 172: In placito S. d.v.s. Sokke-lunds ting.
34. Om Ørn(e)kule og Arnkule se Danm. Stedn. III p. XL.

Et tilbageblik

Den socialpolitiske udvikling i Gladsaxe

Af Nanna Rasmussen

I begyndelsen af tyverne forlovede jeg mig med en ung murersvend, SYLVIVS RASMUSSEN.

Han arbejdede om sommeren og lagde på den måde penge tilside for at kunne gå på teknikum om vinteren med en bygningskonstruktørexamen vinkende forude.

Min forlovede fik sin eksamen i 1925, og i 1926 blev vi gift og bosatte os i Bagsværd. Mine brødre havde stiftet hjem få år før og havde bosat sig i Glostrup, hvor de også absolut ville, at vi skulle begynde vor tilværelse. Vi mente imidlertid begge, at her i Gladsaxe kommune var udviklingen lige om hjørnet, så derfor slog vi os ned herude.

Arbejdsløsheden red alle som en mare. Jeg, der havde en god kontoruddannelse, havde regnet med, at jeg sagtens kunne få job, men her tog jeg fejl. Det lyder måske utroligt, men så snart man hørte, jeg var gift, ville man ikke have mig. Så det blev kun til ferievikariater. Vi spinkede og sparede med det for øje: at få eget hus, og i 1930 havde vi da sparet sammen til grunden, Taxvej 3, hvor vi i 1932 opførte det hus, som jeg altså stadig bebor.

Sylvius Rasmussen

Byudviklingen

Fra Historisk-topografisk Selskabs skrifter kender vi den udvikling, der fandt sted fra bondeland til storbyomegnskommune. En udvikling der begyndte omkring 1770-80, og som mange steder vakte modstand hos bønderne. Gårde og huse lå samlede i landsbyer, og landbruget blev drevet ved fællesdrift, idet man havde en oldermænd, som kaldte sammen til bystævne, og her fastsatte man, hvornår pløjningen skulle begynde – hvornår såning skulle finde sted – i det hele taget: hvornår alt arbejde skulle foregå.

Dette fællesskab har på den ene side gjort landsbyen til en stor familie, men på den anden side også fratrækt den enkelte alt initiativ.

Det blev kong Frederik den 6., der tog sagen om bondens frigørelse i sin hånd, men fællesdriften var og blev en lænke, indtil udflytningen begyndte. Det skabte initiativ hos den enkelte. Men lad mig ikke fortabe mig i udflytningsproblemet, om hvilket man sa'e, at det var »lidt synd for kvinderne, for nu havde de ingen at kævles med«.

Samtidig med at gårdene spredtes over hele kommunen, begyndte så småt sommerbeboerne at rykke ud fra den store by. Det blev især Bagsværd med de smukke omgivelser, man samlede sig om.

Op imod sidste århundredskifte begynder der så småt at komme gang i byggeriet herude. I 1901 boede der 159 mennesker i Søborg, men da Søborgsgård blev udstykket i 78 parceller, og de første veje blev anlagt, var der ved at komme fart over feltet. I 1909 har vi 82 huse i Søborg med ca. 950 beboere, og det må ha' været en slem hovedpine for det daværende sogneråd at tage en så voldsom udvikling, for nu kom der jo krav om kloakering m.m. Grøfter skulle fyldes op, gangstier anlægges og den helt store hovedpine fik man, da man blev nødt til at låne 290.000 kr. til kloakeringen. En anden gang stod man og manglede 90.000 kr. – bl.a. til lærer- og andre lønninger, men til alt held havde vi hos Københavns kommune 90.000 kr. tilgode. Dem rykkede man så for – og fik dem.

Det politiske liv vågner

Det politiske begyndte nu også at spille en rolle, og på foranledning af Buddinge og Søborg, der begge allerede havde socialdemokratiske vælgerforeninger, blev der ved et møde på Bagsværd Kro den 31. august 1906 startet en forening, som kom til at hedde: Socialdemokratisk forening for Bagsværd og Omegn.

Det var i det samme begivenhedsrige år, at Slangerupbanen blev indviet, nemlig 19. april 1906, og det havde slet ikke været let at få den til at blive til. Jeg synes derfor, det efterfølgende er så morsomt, at vi skal have det med her.

Den Sjællandske Bondestands Sparekasses senere direktør, overretssagfører V. Amdrup, fortæller herom:

Et halvt hundrede landmænd i oplandet var gået sammen om ønsket om en bane. Landmandsbanken og Privatbanken var villige til at gå med, men de krævede større sikkerhed end blot aktier. Bankerne ville have en deklaration, der gav dem ret til grundenes værdistigning. (Denne værdistigning har jo ofte været under debat). Landmændene holdt møde om det. Der var stemning for at føje sig efter bankernes ønske, men man skævede til en kendt greve, som man mente, ville holde sig tilbage. Han var ejer af det største gods i oplandet. Des større var forbavselsen, da greven rejste sig fra sin stol og sagde: »Jeg er rede til at gå med, hvis alle jordbesiddere gør det samme«. Det summede gennem salen: Greven går med. Sognerådsformanden rejste sig og gav i velvalgte ord udtryk for de tilstedeværendes taknemmelighed: »Leve greven!« Stærkt bifald.

Nu føjede sognerådsformanden til: »Jeg tør måske regne med, at greven går med, selvom Søren Petersen *ikke* skriver under, for Søren skriver – det kan ikke være nogen ubekendt – *aldrig* under på noget som helst«.

Søren Petersen var en lille lappet eneboer, der kun var ejer af 8 tønder land og aldrig så et menneske hos sig.

Måske var det en rævestreg af greven. Hvem ved! Og greven rejste sig. Hans blik var blankt. »Jeg må,« fastslog han »stå fast ved, hvad jeg nys bemærkede: ALLE eller INGEN.«

Der var imidlertid eet menneske i sognet, som kom ind hos Søren Petersen. Det var *skatteopkræveren*. Denne bankede næste dag på Sørens dør, og Søren lukkede op – om end trevent.

»Tillykke, Søren,« sagde skatteopkræveren. »Nu går det godt. Du har aldrig villet vide noget af den bane. Nu får du det, som du vil ha' det. Den bli'r ikke til noget. Greven vil ikke gå med, hvis ikke *alle* skriver under. Og du gør det jo ikke. Ha, ha! Den er go'«.

»Nå så, nå så,« brummede Søren.

»Det ville min tro ha' kostet greven mange penge, hvis den bane var blevet bane, men det bli'r den jo ikke. Ja, det var bare det, jeg ville sige dig. Farvel med dig, Søren.«

Og så gik skatteopkræveren.

Men et øjeblik efter kom Søren løbende.

»Sa' du, det ville koste greven mange penge?«

»Morderlig! Han gnider sine hænder og tænker: godt jeg har Søren!«

Søren Petersen hadede greven, fordi dennes forfædre havde ladet Søren's forfædre ride træhesten.

»Det ville komme til at svie til greven, hvis jeg sætter navn under?«

»Morderlig! Men det gør du jo aldrig, Søren«.

»Jeg sætter navn under,« udbrød Søren, »det kan du tro.«

Og Slangstrupbanen var reddet! Kan man kalde det et tilfældighedernes spil? Det siger os i hvert fald lidt om mentalitet m.m. dengang.

Men tilbage til det politiske liv. Den socialdemokratiske forening for Bagsværd og Omegn havde *sit* at slås med. I 1908 var medlemstallet nået op på 64, men det var uhyre svært at få folk til at komme til møderne.

På en ekstraordinær generalforsamling i marts 1908 drøfter man bl.a. opstilling af kandidater til hjælpekasseudvalget, og man drøfter også muligheden for at sende brevkort ud til alle medlemmer, når der skal være generalforsamlinger. Kassereren slår sig i tøjret. »Det koster jo mange penge,« men han går dog med til at forsøge en enkelt gang, og kommer der så ikke flere, *så* slut med det.

Kvindesagen vinder frem

Det forestående valg blev drøftet, og man enedes om at sende 2000 løbesedler ud. Endvidere ville man holde et møde på Bagsværd kro – et offentligt møde, hvortil man ville forsøge at få *en kvindelig taler*. Der *må* have været fremsynede folk i bestyrelsen.

Emilie Madsen.

Ragnhild Petersen, f. 19.6.1899. Gift med ekspeditionssekretær Valdemar Petersen. I sognerådet 1946 og kommunalbestyrelsen 1950-58. Datter af Martin Pedersen, som i sin tid var initiativtager til at stifte Søborg socialdemokratiske vælgerforening.

På generalforsamlingen den 7. februar 1909, hvor en mangetallig skare var mødt op, blev der talt meget om at få en *kvinde* ind, »idet en sådan kvinde kunne gøre et stort arbejde i sognerådet indenfor skolevæsenet.«

Det lykkedes nu først meget senere, og det blev fru Emilie Madsen, der sad i sognerådet fra 1.4.1917 til 31.3.1921. Hun sad også i hjælpekasen, var skolekommissionsmedlem og beklædte desuden flere andre poster. Hun var gift med den konservative murermester Mouritz Madsen, der selv sad i sognerådet fra 1921-25. Jeg vil tro, denne første socialdemokratiske kvinde nåede at sætte sine spor i skolevæsenet, selvom hun kun sad kort tid, idet hun i et for socialdemokratiet meget væsentligt spørgsmål, nemlig et arbejdsløshedsspørgsmål, stemte sammen med de konservative *imod* socialdemokraterne.

Naturligvis blev hun ikke genopstillet.

I grunden er det ejendommeligt at tænke på, at selvom man allerede *dengang* havde betydningen af eventuel kvindelig indsats for øje, skulle der gå *mange* år, før det igen lykkedes at få en socialdemokratisk kvinde ind. Det skete først i 1946, og det var fru Ragnhild Petersen, som blev en dygtig pioner for kvinderne i det kommunale arbejde.

En morsom lille episode, der fortæller lidt om, at vore mandlige partifæller ikke var vildt begejstrede for at få en kvinde ind, udspandt sig på det første

gruppemøde, hvor Ragnhild Petersen blev budt velkommen med disse »hjerterlige« ord: »Fordi du er langhåret, skal du ikke tro, du får noget at sige.« Men med sin gode forstand og sit varme hjerte fik Ragnhild Petersen noget at sige, og hun kom – vel nok uafvidende – til at bane vejen for mig selv. Jeg havde aldrig vanskeligheder, mødte aldrig modstand, og det tror jeg, at jeg på en måde kan takke Ragnhild Petersen for.

Det var nok især i Søborg, man med fru Ragnhild Petersen som foregangskvinde, gjorde sig gældende, og det var da også Søborg, der først kom med oprettelsen af »kvindeudvalg«. I 1937 fulgte Bagsværd efter, og det gjorde vi med meget lidt bifald fra vore mænd.

Imidlertid *var* der opgaver, der især lå for kvinderne, f.eks. kontakten med vore ældre borgere. Der er gennem kvindeudvalgene skabt mangen en hygge-eftermiddag for de ældre rundt om i hjemmene hos kvinderne.

Selv om der altså i flere år ikke var nogen kvinder i sognerådet, har man da alligevel – naturligvis – interesseret sig for børnenes ve og vel. Ikke blot i skolespørgsmål, men også på andre områder, idet der allerede i 1913 blev oprettet et asyl for småbørn i Bagsværd. Til fordel for dette blev der i 1918 afholdt en velgørenhedskoncert Sct. Hans Aften, og programmet lokker med »Ekstratog fra Bagsværd til København Kl. 12,25 Nat«.

Et sognerådsmedlem, der også havde børnenes tarv for øje – forøvrigt den første socialdemokratiske formand for sognerådet, var C.V. Rasmussen. (Far til de senere kommunalbestyrelsesmedlemmer Vilhelm og Louis Ras-

C. V. Rasmussen.

Fire kontorfolk i rådhusets have i 1931. Fattigforstander Chr. Pedersen, kontorfunktionær Nanna Rasmussen, kontorfunktionær Kamma Bing, f. Scheuer, og kontorfunktionær Else Hatting. Sidstnævnte var ansat på børneværnskontoret, fra hun var 16 år, til hun gik af som 70-årig.

mussen). Efter hans død i 1925 blev der i 1927 oprettet en børnehave på Gladsaxevej nr. 19, der fik navnet »C. V. Rasmussens Minde«. Det var i starten en privat institution og blev drevet som sådan, men med kommunal støtte. Den 1. april 1933 overtog kommunen børnehaven, og den 9. maj 1934 blev den godkendt af overinspektionen som børnehave for 45 børn i alderen 2 til 7 år, der var åben alle søgnedage fra kl. 6 til kl. 18. Betalingen var dengang 4 kr. ugentlig pr. barn, og børnene fik daglig et måltid varmt mad samt $\frac{1}{4}$ liter sødmælk. Fra 1.4.1945 blev der desuden etableret fast lægetilsyn.

Denne institution står endnu idag, og det er ganske ejendommeligt at tænke på, at etableringsomkostningerne, da den stod færdig i 1933, kunne opgøres til 23.500 kr. (grund, bygning og inventar). Går vi frem til 1949/50 var driftsomkostningerne på det tidspunkt 45.000. Statstilskudet ca. 27.000 og den kommunale udgift ca. 18.000 – altså et uhyre beskedent beløb set selv med datidens øjne, når man tager i betragtning, hvor mange børn, der her igennem årenes løb har haft deres gode ophold – og hvor mange forældre el. enlige mødre, der her er blevet hjulpet.

Min mand og jeg var begge meget politisk interesseret. Jeg fulgtes med min

mand til møderne i den socialdemokratiske forening. Min mand blev hurtigt kasserer, og revisionen foregik 2 gange årligt hos os.

Et af sognerådets daværende socialdemokratiske medlemmer, længst af-døde L. P. Larsen, sagde en dag til min mand: »Kan din kone ikke skrive på maskine«, og da han fik det bekræftet, viste det sig, at han havde fået til opgave at skaffe en vikar til bygningsinspektoratet, idet den dame, som passede det kontormæssige der – Kamma Bing – ventede en arving. Det var i 1929, og jeg husker, at såvel bygningsinspektøren som den daværende kommuneingeniør, Viggo Petersen, begge dikterede breve til skrivemaskine, alt mens de gik op og ned ad gulvet. I øvrigt medbragte jeg min egen skrivemaskine. Jeg, der var vant til stenografi, fandt, det var en lidt besværlig måde, og jeg foreslog så, at man dikterede til stenogram i stedet for. Dermed var stenografien indført på Gladsaxe gamle rådhus.

I løbet af de kommende år var jeg ofte på bygningsinspektoratet. Man ønskede fra sognerådets side ikke at udvide staben af kontoransatte, og selvfølgelig kunne der ikke være tale om, at jeg fik fast ansættelse, da jeg jo var gift, og så ville tage pladsen op for en mand. Ikke noget m/k dengang. Men når jeg stadig vendte tilbage, skyldtes det, at Viggo Petersen gang på gang hævdede, at man manglede min hjælp. – Så gik det igen et par måneder el. tre.

Kommunen kommer op at stå

Dette kontorarbejde blev på en måde begyndelsen til, at jeg fik indblik i de sociale problemer. Det lyder måske mærkeligt, at man ved at sidde på et bygningsinspektorat kan få et sådant indblik, men i trediverne lukkede Gladsaxe jo op for tilflyttere – også for dem, der ville være selvbyggere. Jeg husker, at man købte jord på »gode vilkår«, små afdrag o.s.v., men man glemte at tage modningsudgifterne med i betragtning.

Ofte kom disse små selvbyggere ud i et uoverskueligt økonomisk dilemma. Det fik mig til at udarbejde mit første radioforedrag »Et hus ved en lille henrivende vej«, et foredrag, der gav oplysning om, hvilke ting man skulle tage i betragtning, når man ville begive sig ud på selvbyggerens trange vej. Jeg tror, det blev ganske godt modtaget, og det udkom i hvert fald sammen med andre radioforedrag i bogform.

Allerede først i trediverne fandt sognerådet ud af, at man måtte have opsyn med selvbyggerne. Mange lavede meget beskedne træhuse, nærmest skure, som de så mente at kunne bo i, til det egentlige hus kom op at stå, men økonomien var stram, og man måtte tit give op på halvvejen. Ja, nogle brugte endog at flytte ud i en beboelsesvogn *om natten*, og næste dag var de igang med at bygge.

Fru Nanna H. Rasmussen, Bagsværd, taler Kl. 17,00 om »Et Hus ved en lille henrivende Vej«. Det første radioforedrag, som i 50'erne og 60'erne blev efterfulgt af mange – mest social-politiske.

Derfor kom sognerådet med den idé, at man kunne lave nogle ensartede tegninger, som blev solgt for et uhyre beskedent beløb til dem, der ville bygge. Samtidig blev alle ansøgninger for den enkelte bygherre udfærdiget, og der ligger idag mange af disse bungalows, som jo med årene er blevet større, rundt om i kommunen.

Jeg tror, det var i 1935, jeg blev bedt om at tage arbejdet som tilsynsførende for børneværnet. Det var noget, jeg var nærmest ulykkelig over at skulle, men da det var et offentligt ombud, var der ingen vej udenom, og det skulle også vise sig, at jeg netop igennem *det* arbejde fik øjnene helt op for – jeg kan måske godt sige – en social uretfærdighed.

Steinckes socialreform kom i 1933, og den gav mange lyspunkter. Men den ugifte mor var ligesom lidt overset. Der var også dette tilsyn fra børneværnets side, der ofte blev betragtet som en utidig indblanding. Jeg fandt hurtigt ud af, at jeg – hvis jeg skulle være til nogen hjælp – ikke skulle optræde som »tilsyn«, men som rådgiver, og jeg har i de mange år, jeg stod i dette arbejde, skaffet mig mange venner.

Jeg så jo også, hvor hårdt brug der var for børneinstitutioner, men det var længe næsten umuligt at råbe mine mandlige partifæller op på dette område. Jeg husker, at jeg på en generalforsamling i midten af trediverne rejste spørgsmålet om at arbejde for at få en vuggestue. Altså talte den ugifte mors sag. En dyb mandsstemme i baggrunden sa': »Hvordan får man børn, når

man ikke er gift«, og der var dermed lukket op for latteren. Ak ja – det var dengang!

Det er mit indtryk – et indtryk, jeg får af de gamle protokoller – at valget til hjælpe-kassen var lige så vigtigt som valget til sognerådet. Efter første verdenskrig var arbejdsløsheden også stor, og hjælp måtte der til. Fra sognerådets side satte man arbejder igang. Det var dog mest skærveslagning, som foregik i Thorasminde's grusgrav. Skærverne brugtes jo til vejarbejder.

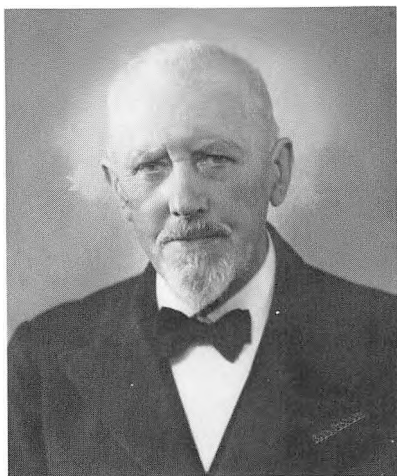
Andre navne i det kommunalpolitiske liv

Mange navne, som vi, der er blevet ældre, husker så godt for deres indsats i det kommunale arbejde, figurerer allerede fra 1909.

Det gælder f.eks. brødkusk Peter Jørgensen, far til handelsingartner – mangeårigt medlem af kommunalbestyrelsen – Jørgen Jørgensen.

Jørgen Jørgensen fortæller om sin far, at det vakte stort postyr, da Peter Jørgensen, som ikke var medlem af socialdemokratiet, men overordentlig afholdt – måske netop af arbejderklassen – lod sig overtale til at blive medlem og lade sig opstille til sognerådet.

De to mænd, der overtalte Peter Jørgensen, var Lars Olsen, medstifter af socialdemokratisk forening 1906, og »Kresten Stablen«, hvis rigtige navn var Kresten Nielsen.

Peter Jørgensen.

Jørgen Jørgensen.

F. J. Nielsen Kolding.

Paul Pedersen.

Th. Olsen.

L. P. Larsen.

Fr. Willumsen.

Aage Baaring Hansen.

Aage Baaring Hansen, murer, sognerådsformand efter Frederik Willumsen. Da kommunen i 1950 fik »kommunalbestyrelse« i stedet for »sogneråd«, blev Baaring Hansen kommunens første borgmester, og det var han indtil han efter eget ønske gik af i 1958. Baaring Hansen var levende interesseret i sin kommune og havde såvel de unges som de ældres tarv for øje. Idrætsanlægget var een af de store ting, der gennemførtes i hans tid.

Peter Jørgensen kom i sognerådet i 1909 og sad der til 1921, men mange af hans kunder var dybt forargede over, at han ville sidde som socialdemokratisk medlem. Det rørte nok ikke den stoute og dygtige mand, at skovfoged Thomsen forbød sin kone at købe brød hos Peter Jørgensen. Det var hun meget ked af, for det eneste nyt, hun hørte, kom fra denne rare mand.

Jørgen Jørgensen fortæller om faderen, at denne selv gik rundt og udbetalte alderdomsunderstøttelse, og som formand for sygekassen havde han nok især småkårsfolks tarv for øje.

Andre navne: direktør F. J. Nielsen Kolding, som sad i sognerådet fra 1917 til 1931, og som gik meget op i spørgsmålet om Slangstrupbanens elektrificering. Murermester Paul Pedersen, murermester Th. Olsen, sognefoged L. P. Larsen.

I slutningen af tyverne møder man første gang Aage Baaring Hansen, der begyndte sin politiske løbebane i hjælpe-kassen.

Mon ikke det netop var Aage Baaring Hansen, der sammen med sognerådsformand Fr. Willumsen var initiativtager til opførelsen af »Gamles Hjem« i Søborg. Jeg tror det.

Vor ældreforsorg var ikke netop noget at prale af. Vi havde et lille alderdomshjem på Vadstrupvej. Bygningen står der stadig og fungerer godt med sine små lejligheder for ældre og enlige.

Men vi havde intet sted, hvor gamle kunne få deres forplejning og deres pasning, bortset fra adgang til indlæggelse på »Stolpegaarden« i Vangede. Det fik vi først med opførelsen af »Gamles Hjem« i 1933-34. Den første beboer rykkede ind på hjemmet den 1. oktober 1934, og det var Lars P. Petersen, som kom fra Thorasminde i Bagsværd, hvor han vel havde været karl på gården i mange år.

Man siger jo, at historien gentager sig, og noget kunne tyde på det, idet det af et referat af en generalforsamling i september 1933 fremgår, at et mindre arbejde har været forsøgt delt imellem flere arbejdere, som så skulle have kortere arbejdstid. Arbejdsløsheden var jo slem, og man ville gerne at så mange som muligt fik anledning til at komme i arbejde. Men – fagforeningen havde sat sig imod denne opdeling, og det var sognerådsmedlem Th. Clausen forarget over. Også over at sognerådet havde bøjet sig.

Alderdомshjemmet på Vadstrupvej.

Socialreformens følger

Med socialreformens indførelse i 1933 skete der visse ændringer. Bl.a. blev hjælpekassen ophævet, og man fik nu indenfor sognerådet et »socialt udvalg«, der skulle tage sig af alle sociale problemer, såvel ældreforsorg som børne- og familieproblemer.

Vi var meget i bekneb for børnehave- og vuggestuepladser, og i hvilken rækkefølge dækning har fundet sted, er det nok ikke let for mig at rede ud, men vi fik i hvert fald Vibevængets børnehave 1951, Pileparken i Mørkhøj med børnehave, vuggestue, fritidshjem 1953, og Mørkhøj børnehave 1954 el. 55. Det var jo virkelig store mundfulde at sluge, men alligevel ikke nær nok. På andre områder indenfor det sociale kan jeg nævne, at vi fik husmoderafløsningen. Gladsaxe var en af de første kommuner, der tog denne værdifulde opgave op. Den var jo ikke obligatorisk. Det blev den først i 60'erne, så mange kommuner sneg sig udenom og levede højt på velvillige naboers pasning i sygdomstilfælde.

Der sker jo indenfor alle områder stadig en udvikling, og idag har vi med bistanstlovens velsignelse ikke noget, der hedder husmoderafløsning, men derimod *midlertidig* hjemmehjælp, så hjælpen er stadig at få, hvilket jo er det væsentligste. Hjemmehjælpen fik vi da også, og har den stadigvæk. Heldigvis. Det er nok en af de allerbedste ting, der er sket rent socialpolitisk.

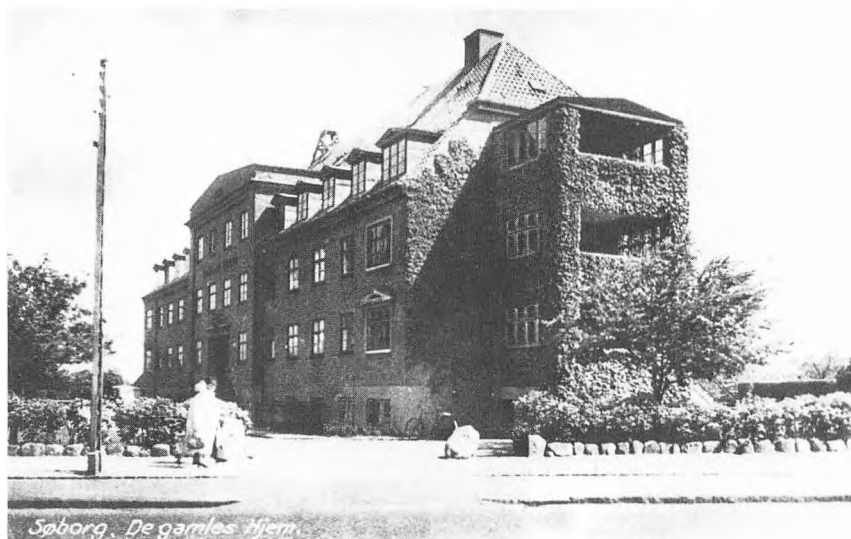
Mange forstod os ikke, når vi råbte op om, at hjemmehjælperne måtte *uddannes*. Men også det har heldigvis forandret sig. At være hjemmehjælper er ikke blot at komme farende med kost, spand og klud og futte rundt i hjemmet og gøre dette rent. Det er det *også*, men der ligger naturligvis en stor psykologisk opgave at udføre, og idag har vi stadig løbende kurser for hjemmehjælpere. Det gælder at gøre dem dygtige på *alle* områder, for den rette stab af hjemmehjælpere kan bidrage til, at vi gamle bliver i vort hjem længst muligt og ikke beslaglægger de dyre plejepladser på vore plejehjem. Det er jo i sig selv en lykke at kunne blive i det hjem, man har bygget op sammen, og den gode hjemmehjælper er her virkelig en »frelsende engel«.

Hjem for ældre

Naturligvis kan vi ikke undvære plejehjemmene, og i 1955 vedtog det sociale udvalg at udbygge »Gamles Hjem« med en del plejepladser.

Indvielsen fandt sted i 1958 og blev overværet af vor da nyudnævnte borgmester, Erhard Jacobsen, og stiftamtmand Ove Larsen.

Vi i det sociale udvalg var meget glade for den nye plejeafdeling på »Gamles Hjem«, og vi syntes, vi var kommet et stort skridt videre, men denne følelse holdt sig ikke ret længe.

Gamles Hjem.

Det er jo sådan, at hvis man får et par nye og smukke sko, så opdager man pludselig, hvor gammel ens frakke ser ud, og der må videre fornyelse til.

For os gik det således, at det gamle »Gamles Hjem« sprang os i øjnene på en meget ubehagelig måde. Alle manglerne, det dårlige køkken i kælderen, den elendige lille elevator til etagerne, de dårlige toiletforhold o.s.v., ligesom skreg på en forbedring, og det var da noget af det første, jeg som socialudvalgsformand kastede mig ud i: at få ombygget den eksisterende del af hjemmet, så det blev tidssvarende og samtidig fik flere pladser. Jeg kan tydeligt huske, at plejeafdelingen kom til at stå i det formidable beløb af 1 million, og jeg, der aldrig rigtig har været en ven af de store summer, syntes, at det *var* mange penge. Men jeg må jo efterhånden have vænnet mig til, at man *måtte* betale, hvis man ville have noget virkelig godt. Og noget virkelig godt fik vi med hele ombygningen af hjemmet. Vor idé med at lægge køkkenet op i øverste etage var ikke noget, vi selv havde fundet på. På en rejse til Stockholm så vi, hvor godt det på et hospital fungerer med køkkenet i tagetagen.

Blandt andet undgår man madlugt i hele huset, og det havde i hvert fald på »Gamles Hjem« været et stort problem, at man, så snart man betrådte tærskelen til hjemmet, kunne lugte, hvad man skulle have til middag i dag. Ja

sågar hvad man fik i går eller hvad man var ved at forberede til morgendagen. Meget, meget ubehageligt. Nu fik hjemmet et nyt navn, idet en Gladsaxeborger kritiserede navnet »Gamles Hjem«, som han – og andre med ham – fandt diskriminerende for vore ældre mennesker. Nu da jeg selv er blevet gammel, synes jeg ikke, at der er noget kedeligt ved ordet »gammel«. Tværtimod synes jeg, det er smukt.

Men selvfølgelig gik jeg og andre med til den gode tanke, som en af arkitekterne kom med, at kalde vore hjem ved navne, der henviste til de gårde, som i tidernes morgen havde ligget, hvor nu hjemmene blev opført. Derfor blev »Gamles Hjem« døbt om til »Kildegården«, og det næste plejehjem, vi skulle bygge, måtte så hedde »Bakkegården«.

Ombygningen af Kildegården kom til at koste 5,5 mill. kr., men der blev nu også plads til 100 beboere, som fik overordentlig gode forhold at leve under. Indvielsen fandt sted i marts 1965, og stiftamtmand Ove Larsen understregede i sin tale, at her var et virkeligt *kvindearbejde*. Han fortsatte: »Der har været skumlet så meget over, at kvinderne ville med i det offentlige arbejde, men netop på de sociale områder har de kunnet fungere helt enestående.« Nå – vi var jo efterhånden også en del kvinder i kommunalbestyrelsen. I en periode var vi 5, såvidt jeg husker. Men vi må ikke glemme, at vi også havde en god borgmester. Jeg har aldrig oplevet ham sige »nej« til et forslag jeg som socialudvalgsformand, lagde frem.

Vi må også huske, at 60erne var gode år i det hele taget, så vi kunne roligt gå videre med at forberede det næste plejehjem. Og det blev så »Bakkegården«, der blev indviet 1969.

Kildegården blev ledet af nu afdøde forstanderinde frk. Ulla Hertz, der ved sin side havde en slags viceforstanderinde i fru Else Christensen, som senere overtog Bakkegården.

Pluk fra sognerådsprotokollerne

Når man læser de gamle sognerådsprotokoller, der altid har interesseret mig meget, ser man, at de sager, der behandles, deles op i 1) alderdomsunderstøttelser, 2) enkebørnsunderstøttelser, 3) almindelige sager 4) skattesager og en del andet.

Hvad kunne man opnå at få i alderdomsunderstøttelse? Ja, højst 15 kr. om måneden, men der skulle jo noget til for at beløbet blev bevilget. Det er også værd at huske, at var man i skatterestance, havde man mistet sin valgret.

Jeg blader i protokollerne og bringer nogle udpluk:

I 1917, da bolignøden var særlig stor, vedtog man at indrette husvildeboliger i Søborg skole. Lærerinden ved Bagsværd skole – (hun havde i en årrække

Fra indvielsen af plejehjemmet Bakkegården i september 1969: Socialdirektør H. Asmussen (død marts 76), borgmester Erhard Jacobsen, forstanderinde Else Christensen og socialudvalgsformand Nanna Rasmussen.

»Bakkegården« har plads til 116 beboere på 112 enkeltværelser og 2 ægteparværelser, fordelt i 4 afdelinger.

Til hvert værelse hører toilet og brusebad.

Beboerne møblerer selv med undtagelse af seng. I nødvendige tilfælde møblerer hjemmet. Der er fast læge på plejehjemmet.

»Bakkegården« ligger på et grundareal på ca. 35000 m². Heraf udgør bebygget areal ca. 4000 m². Hjemmets bruttoareal er på ca. 6500 m². Kælderarealet er på ca. 2000 m².

De samlede udgifter til »Bakkegården«'s opførelse forventedes at ville andrage kr. 18.000.000, heraf kr. 2.000.000 til montering.

lejlighed på skolen) – måtte på et vist tidspunkt ansøge om tilladelse til at bruge den elektriske installation uden at betale for den. Hendes løn var meget lille, ca. 60 kr. mdl., og der var altså ikke til lys. Fritagelsen blev bevilget.

F. J. Nielsen Kolding foreslår, at man undersøger muligheden for en sporvejslinie København-Søborg-Bagsværd, og der nedsættes et udvalg, der så senere kommer med forslag om elektrificering.

Dyrtidshjælp til brændsel i vinteren 1917. 16 kr. til familier med indtægt på 2.000 kr. årlig el. derunder og 8 kr. til dem, hvis indtægt lå over 2.000 årlig.

NESA ansøger om tilladelse til at sætte prisen på el op med 10 øre pr. kw.

Det er også i 1917 man nedsætter et udvalg, der skal forhandle med amtet om ved amtskommunal foranstaltning at få nedsat priserne for de vigtigste livsfornødenheder.

I 1918 kom tilskud til nedsættelse af prisen på mælk til børn under 6 år.

Man kunne få rabatmærker (5 × 2 kr.) til nedsættelse af brændselsprisen.

Ja, det var vanskelige tider.

12.12.1918 giver amtsrådet tilladelse til, at kommunen køber matr. nr. 22 fc af Buddinge for 4.201 kr. og overdrager grunden til Håndværkerforeningen til opførelse af en teknisk skole. – En alimentant søger om tilladelse til at indgå ægteskab, skønt han skylder et par hundrede kroner i alimentationsbidrag. Tilladelse gives, men han må *straks* betale et mindre beløb af – Læge Johs. Schlanbusch søger i 1920 om forhøjelse fra 4 til 5 kr. i timen for at besøge sygekassepatienter i Mørkhøj og Bagsværd. Men *det* kunne ikke imødekommes. – I august 1920 ansøger Bagsværd Asyl om at få tildelt 3 rm. brænde og nogle tørv udover, hvad man tidligere har fået. – 1.11.1920 var indbyggerantallet 7.081.

Ved valget den 1. april 1921 blev den socialdemokratiske malermester C. V. Rasmussen atter formand for sognerådet. Endvidere havde man socialdemokraterne: ingeniør Olaf Forchhammer, sognefoged Carl Hansen og snedker Christian Pedersen, mens fru Emilie Madsen, som bekendt, ikke kom med denne gang. Det gjorde derimod hendes mand, muremester Mouritz Madsen, som konservativt medlem. Snedker Christian Pedersen (også kaldet Christian stoleben, fordi hans arbejde som snedker var at fremstille stoleben), blev senere »Fattigforstander«, en politisk tjenestemandsstilling, kan man vist godt sige, idet han politisk blev indstillet til at beklæde dette hverv, der i dag nærmest må lignedes ved en fuldmægtigstilling inden for socialvæsenet.

Elise Sylvester Jensen.

Socialdemokratiets fremmarch

Ved valget til folketinget i september 1920 fik socialdemokratiet 390.000 stemmer, men i 1924 fik det 470.000, eller ialt 36,6% og en fremgang fra 48 til 55 mandater. Vi fik således en socialdemokratisk mindretsregering med Stauning til statsminister. Det hed dengang: Det gælder om at løse valuta-spørgsmålet, fremme produktionen og eksporten for at *mindske arbejdsløsheden*. – Ja, historien gentager sig!

Men det er klart, at denne fremgang for vort parti smittede af i kommunerne og i vælgerforeningerne og gjorde os lidt mere vågne.

Vi skulle dog – som før nævnt – op i trediverne, før kvinderne herude lod høre fra sig.

Vor første formand for kvindeudvalget blev Elise Sylvester Jensen.

Selvom det er umuligt at nævne alle de udmærkede mennesker, jeg har mødt på min socialdemokratiske vej, er der dog enkelte, som jeg synes må trækkes frem. Og deriblandt er altså »Sylvester«, som hun altid kaldtes.

En varm og dygtig kvinde, som altid havde været vågen overfor det, der skete omkring hende.

Jeg husker således, at hun engang fortalte om, hvorledes hun, da hun var »tjenestepige«, ville med til et fagligt møde, hvor der vist skulle oprettes en

organisation for pigerne. Hun var dengang ganske ung, men må have haft en meget forstående husmoder, som hun tjente hos, for denne sagde til hende: »Når Elise skal til sådan noget – og måske skal på en talerstol – så må du have handsker på«. Og fru'en lånte hende et par sorte handsker.

Det må have været omkring 1908.

Den første gang, kvindeudvalget i Bagsværd gjorde sig gældende på det kommunalpolitiske plan, var, da vi fik Sylvester ind i børneværnet. Hun sad der dog kun en kort periode, men vi havde da ladet høre fra os.

Foruden at være et menneske med et varmt hjerte – medfølelse for andre – var Sylvester også noget af en kunstner, og ved et par kurser, der hed »hvad kludeposen gemte«, lærte hun fra sig i krigsårene 40-45 på aftenskolen.

Jeg må åbenbart have syntes, at det med at sidde og »nørkle« ikke var nok, for vi ordnede det sådan, at alt mens damerne syede efter Sylvesters instruktion, fortalte jeg en vinter om Karen Blixen og gennemgik »Den afrikanske Farm«, hvilket kom fru Blixen for øre gennem en af de syende damer. Det resulterede i, at vi fik en invitation til Rungstedlund, hvor vi blev venligt modtaget med te og kager.

I 1953 er vore mandlige medlemmer begyndt at vågne op til dåd m.h.t. kvindespørgsmålet. Vi måtte kunne bruges til andet end til at hygge om vore gamle, lave bazarer o.s.v., og vor daværende formand, bogbindermester Erik Jensen foreslog, at jeg lod mig opstille til valget i 54.

Medlem af kommunalbestyrelsen

Lad mig springe alle mine betænkeligheder over. Min mand, der nu helt havde helliget sig vurderingerne til ejendomsskyld – han blev i 1939 vurderingsmand, i 47 vurderingsformand og senere skyldrådsformand – havde jo i høj grad brug for mig som sekretær. Et arbejde der forøvrigt morede og interesserede mig meget, så jeg syntes, jeg var »uundværlig« herhjemme. Min mand mente noget andet. »Er der brug for dig i kommunalbestyrelsen, må vi klare os på anden måde herhjemme. En sekretær kan man jo altid få. Desuden – du kommer såmænd ikke ind!«

Men lad os gøre en lang historie kort. Jeg *kom* ind, og jeg fik 16 meget lykkelige år i kommunalbestyrelsen og 12 i amtsrådet.

De første 4 år i en kommunalbestyrelse er læreår, og det var det også for mig. Min bedste støtte og kammerat i det sociale arbejde var Ragnhild Petersen, hvem jeg arbejdede sammen med i 4 år, indtil hun i 58 trak sig tilbage.

Fra 1958 blev jeg selv formand for udvalget, og linierne i udvalgsarbejdet blev lagt om.

Ebba Koch.

Nu er det jo ikke sådan, at en formand for et udvalg ved alt om hvordan alverdens opgaver skal løses. Man får sine impulser udefra. Jeg havde et meget nært samarbejde med vore børnehaveledere og – tildels – vore vuggestueledere, og fra disse pædagoger har jeg fået mange gode ideer.

En af de dygtige initiativtagere var børnehaveleder fru Ebba Koch, gift med maleren Bengt Koch.

Således var det fru Koch som gjorde mig opmærksom på den ansøgerspukkel, der var ved at opstå på seminarierne, fordi man ikke kunne tage ret mange elever.

Det gav stødet til, at vi – meget dristigt – begyndte »Gladsaxe seminariet for fritidspædagoger« i Skoleparkens selskabslokaler i december 1965.

Under rektor Carl Einar Jørgensens dygtige ledelse er dette seminarium, som nu har lejet sig ind i Ballerup, landets største seminarium for fritidspædagoger.

Jeg husker endvidere året 1964 som det år, hvor vi, der i 1961 havde fået sociallæge, nu fik familierådgivning og familievejledning. Rådgivningsklinikken, der stadig er på rådhuset, var kommet igang og er en udmærket institution såvel for unge som for familier. Der viste sig et stort behov for at kunne henvende sig og tale fortroligt, dels med læge, dels med præst og jurist.

Hvis vi går frem til 1967, havde vi på det tidspunkt fået mellem 45-50 børneinstitutioner oprettet, men der skete jo på alle de sociale områder en rivende udvikling. Blandt andet fordi indbyggerantallet nu var 70.000.

Da jeg var socialudvalgsformand, hændte det, at jeg gjorde ting, som fik – især den øverste administration – til at ryste på hovedet ad mig.

Det skete bl.a., da jeg skaffede en gyngehest til kontoret.

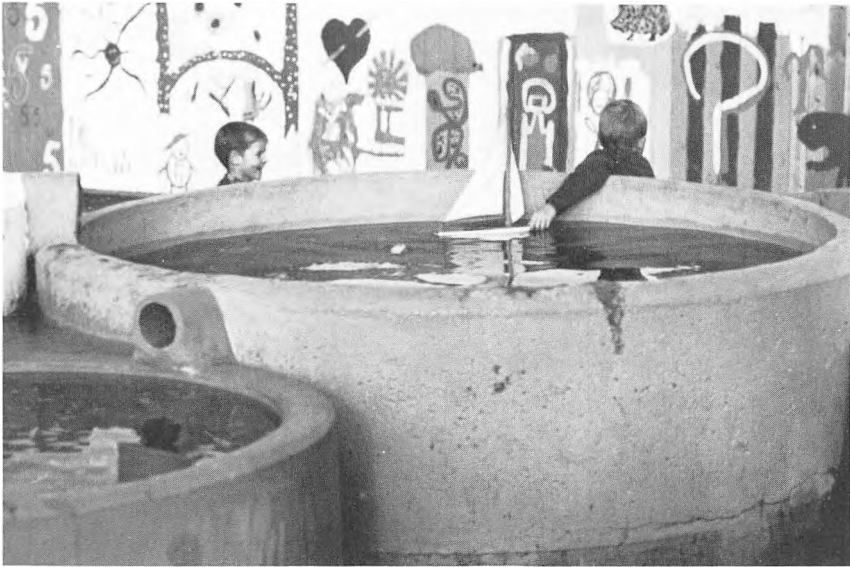
Ofte havde mødre deres småbørn med, når mødrene skulle snakke med mig, og børnene lyttede som børn gør. Det var godt at have lidt legeredskaber til dem, og jeg ser idag, at der står gyngeheste her og der.

Den børne- og aldersvenlige kommune

I 1967 omtales Gladsaxe som den mest »børnevenlige kommune«, og jeg må erkende, at vi lå i spidsen med børneinstitutioner. På det tidspunkt var det især »Alsikemarkens institution«, der blev omtalt. Her havde vi indrettet det sådan, at vi både kunne have børnehave om formiddagen og fritidshjem om eftermiddagen. Legemulighederne var mange. Vandbassiner, gyngebro o.s.v. Stadsarkitektens fantasi havde fået lov at spille – til gavn for de mange børn, der kom til at »husere« her.

Det er morsomt at se tilbage på, hvorledes det ofte var tilfældigheder, der kom til at sætte ting igang.

Således husker jeg, at en ung gravid mor en dag kom op til mig på kontoret

Legepladsen på Alsikemarken.

for at tale om muligheden for at blive lidt aflastet m.h.t. arbejdet med en yndig lille pige – ca. 3 år. Ved første øjekast kunne jeg intet unormalt se ved barnet, men snart opdagede jeg jo, hun var meget urolig – ville være alle vegne – have fat i alt. Desværre var denne lille pige evnesvag, og den halve time, jeg var sammen med hende og moderen, sagde mig alt om, at denne mor *måtte* aflastes. *Det* blev så ideen til en børnehave for evnesvage. Man opretter den jo ikke fra den ene dag til den anden – i almindelighed ikke. Men jeg er nær ved at synes, at denne lille første børnehave for evnesvage kom op at stå omgående. Det gjorde den ved gode og forstående menneskers hjælp, idet Hanna-skolen stillede lokale *gratis* til rådighed. Vi fik også fat i en børnehaveleder, der var egnet til netop at tage sig af disse børn. Der var kun en 8-10 stykker i starten, men i løbet af et års tid blev rammerne på Hannaskolen sprængt, og vi måtte søge andre muligheder.

Man må nok sige, at åndsvageforsorgen ikke i starten var særlig interesseret, men – kort fortalt – idag er det altså en børnehave *under* åndsvageforsorgen. Forøvrigt beliggende på Taxvej i Bagsværd.

I 1963 fik vi – takket være Else Hansen og hendes fars store arbejde – en skole for *psykotiske* børn. Også denne skole begyndte i det små med 6 børn i en gammel villa på Taxvej.

Det lykkedes senere at komme igennem med et virkelig godt projekt til skolen for psykotiske børn. Denne skole ligger på Granvej 3 og danner mønster for – forhåbentlig – andre lignende skoler over hele landet. Naturligvis var kommunen involveret, men det største arbejde med at rejse midler lå hos Else Hansens far – tidligere handels- og forsyningsminister Axel Kristensen. Skolens navn blev »Sofieskolen« – opkaldt efter fru Sofie Madson, der har haft og har skabt det første hjem for psykotiske børn, et lille behandlingshjem i Himmelev ved Roskilde. Vi var i kommunalbestyrelsen straks åbne overfor problemet, og borgmesteren (Erhard Jacobsen) var med det samme parat til at finde et sted, hvor man kunne begynde. Og det blev altså en gammel villa på Taxvej.

Pensionistboliger

Ser man tilbage på alderdomsforsorgen, kan man godt sige, at vi her har »famlet« os lidt frem. Begyndelsen var vel pensionistboligerne på Buddingevej. Meget små. Meget enkle og med beskedne sanitære forhold. Der har dog også her været et grundlag for at skabe noget bedre. Idag er man igang med en stor forbedring af disse boliger, som man gerne vil beholde.

Man prøvede at skabe pensionistboliger i forbindelse med en børnehave (Kiplings Alle); det var nok lykken for *nogle* af de gamle, men ikke for ret mange. Børnene støjede på de tider, da de gamle ville have fred og ro.

Det endelige resultat er blevet, at man har lagt pensionistboliger ud i de store bebyggelser, og det tror jeg fungerer udmærket. Pensionister bør være, hvor familier lever og færdes.

Det er nu morsomt at se tilbage på tingene. Da vi havde fået mange pensionistboliger i Høje Gladsaxe – virkelig dejlige boliger – kunne vi i starten ikke leje dem ud. Næh – man skulle ikke ud i en udmark at bo – og man skulle ikke et sted hen, hvor man var nødt til at benytte elevator.

Men – da de første var flyttet ind, blev det snart noget virkelig efterspurgt. Idag ved jeg at mange er virkelig glade for at bo der – glade for udsigten og for den dejlige altan.

Vi har nok gjort en fejl ved at bygge for mange pensionistboliger med kun et enkelt værelse. Der bør altid være et omend lille soveværelse.

Når jeg tænker tilbage på Bakkegårdens projektering, var det oprindelig vores tanke, at her skulle være 26 pensionistboliger i forbindelse med Bakkegården. I grunden var *det* en ide til en slags »beskyttede boliger«, og det første projekt indeholdt også disse 26 pensionistboliger. Når det senere blev ændret, således at vi fik 16 plejepladser i stedet for 90, viser det vel, at vi var forud for lovgivningen.

Plejehjemmet Bakkegården. Hygge-krog på en af afdelingerne. Foto venligst udlånt af forstanderinde fru Else Christensen.

Måske burde vi ikke have bøjet os for den manglende lovgivning. Idag ville det i hvert fald have været rart, om der havde været en snes beskyttede boliger i forbindelse med vort udmærkede plejehjem Bakkegården.

Men beskyttede boliger fik vi. Ikke i min tid, men med Tove Smidth som borgmester og Erling Schrøder som socialudvalgsformand har man lavet alle tiders plejecenter, nemlig Møllegården.

Det er et projekt, Gladsaxe kommune kan være bekendt. Her har man i skøn forening plejehjem og beskyttede boliger, fra hvilke man ad underjordiske gange kan køre – eller gå – over til restauranten.

Et skønt sted, hvor vore gamle og handicappede virkelig kan trives.

Jeg må ikke glemme, at vi i socialudvalget fik den gode idé – på et tidspunkt, da vi manglede plejepladser, og Bakkegården endnu ikke var klar – at indbygge plejecentre i såvel Høje Gladsaxe bebyggelsen som Værebros

Opholdsstue på plejehjemmet Møllegården i Bagsværd. Foto: Åse Rosing.

bebyggelsen. Disse centre fungerer stadig til stor glæde for mange, og deres terapi er meget velbesøgt.

Selvom det ikke er en kommunal foranstaltning i den forstand, at det er kommunen, der har opført den, må vi også nævne Christianehøj. Opført af Lions, men drevet med tilskud fra kommunen. Et sted, hvor handicappede har stor gavn og glæde af at mødes.

Sundhedsplejen i kommunen

Når jeg nu har omtalt det, vi dengang kaldte husmoderafløsningen og hjemmehjælpen, synes jeg også, jeg må nævne vore sundhedsplejersker. (Nu midlertidig hjemmehjælp og almindelig hjemmehjælp).

Sundhedsplejen blev indført i begyndelsen af fyrrerne og var nok ikke særlig vellidt. Unge mødre betragtede det ofte – akkurat som med tilsynsføringen med børn – som en utidig indblanding i private forhold. Dette har helt

ændret sig. Jeg tror, vore sundhedsplejersker er endog særdeles velkomne, når de er ude for at se til de spæde børn, og jeg tror, den vejledning de giver, er en umådelig god ting. Jeg har oplevet tilfældigt at være i et hjem, hvor sundhedsplejersken kom – og oplevet den stolte mors glæde over at vise et lille barn i god trivsel.

Endelig må jeg også nævne hjemmesygeplejen, som oprindeligt hørte under to sygeplejeforeninger, men som i min tid overgik til det sociale udvalg. Vi har en stor og dygtig stab af hjemmesygeplejersker, som er til umådelig nytte i de enkelte hjem, hvor sygdom sætter ind, men som jo også er et led i arbejdet for at holde vore ældre og handicappede længst muligt i deres egne hjem.

Der kunne nok fortælles meget mere såvel om børneforsorg som om familieforsorg og om ældreforsorg, men lad mig nøjes med at sige, at den udvikling, der rigtig sattes i gang på disse områder i 50'erne, idag fortsættes og udbygges på en så god og dygtig måde, som vi gamle politikere vel næppe havde kunnet forestille os.

Lad mig også understrege betydningen af, at vore politikere idag er mere skolede og langt dygtigere end vi i sin tid var. Det gælder ikke mindst vore unge – og det gælder nok indenfor alle partier.

Med vilje er jeg gået uden om det store »klubarbejde«, der finder sted i vor kommune – såvel for unge som for ældre. Det er nok et helt kapitel for sig.

Det blev mange og lykkelige opgaver, jeg kom til at løse i min 12-årige periode som socialudvalgsformand. Naturligvis løse *sammen med andre*. Også sammen med andre partier end det socialdemokratiske. Men fra tidernes morgen er det nu nok socialdemokratiet, der har lagt den socialpolitiske linie.

Nanna Rasmussen

PERSONALIA

Hald, Kristian, professor, dr. phil., f. 9-9-1904 i Todbjerg, Randers amt. Student (Århus Katedralskole) 1923, fast vidensk. medarbejder ved stednavneudvalget 1928-52, univ. guldmed. (de danske stednavne på torp) 1929, mag. art. (nordisk filologi) 1930. Tilkendt Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs guldmed. for en prisopgave om de nordiske stednavne i Lincolnshire 1932. Dr. phil. 1942, universitetsadjunkt ved Kbh.s universitet 1943-49, lektor i navneforskning smstds. 1949-52, docentstipendiat ved Uppsala universitet 1951-52, professor i nordiske sprog ved Kbh.s universitet 1953-74. Litterære arbejder: De danske Stednavne paa -um (disp. 1942), Sydslesvigs Stednavne VII, 1. halvbd. (1948), Vore stednavne (1950), udvidet udg. (1965), Danske stednavne med udtaleangivelse (1960), Stednavne og kulturhistorie (1966), Personnavne i Danmark I (1971), II (1974), tidsskriftafhandlinger (bl.a. »Knud den helliges Gavebrev«, 1952), medarbejder ved Danmarks Stednavne bd. 2 ff (1929 ff). Adresse: Grundtvigsvej 8 A¹, 1864 København V.

Rasmussen, Nanna. Fhv. viceborgmester. F. 14-8-1900 i Horsens. Kontoruddannelse. Handels-skoleeksamen 1918. Medstifter af det socialdemokratiske kvindeudvalg 1937. Aktivt medlem af Dansk Kvindesamfund og Folkevirke. Medlem af Gladsaxe kommunalbestyrelse 1954-70. Socialudvalgsformand og viceborgmester 1958. Medlem af Københavns amtsråd 1958-70. Har holdt en del foredrag i foreninger, på højskoler og i radio om især kvindepolitiske og socialpolitiske emner. Adresse: Taxvej 3, 2880 Bagsværd.

SELSKABETS PUBLIKATIONER

Gladsaxebogen 1. 1949 af C. L. B. Cramer. Udsolgt.

Gladsaxebogen 2. 1971 af M. Lebech.

Medlemspris:

Hft. kr. 46,00, ib. 57,50.

Andre:

Hft. 62,00, ib. 74,75.

Årsskrift 1968: Kr. 11,50

1973: Kr. 18,00

1969: Kr. 11,50

1974: Kr. 18,00

1970: Kr. 11,50

1975: Kr. 21,00

1971: Kr. 11,50

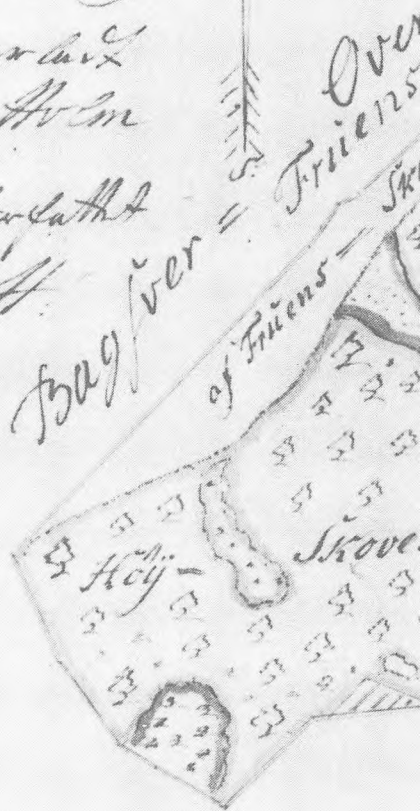
1976: Kr. 29,00 (for medlemmer kr. 22,00)

1972: Kr. 14,00

1977: Kr. 32,00 (for medlemmer kr. 24,00)

Kontingent og betaling for publikationer sendes til Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune, postgiro 648 34 37, kassereren C. C. Nielsen, Til Jernbanen nr. 20, 2880 Bagsværd. Selskabet er medlem af Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger.

^{over}
 Baggaard - Eng. Hauge
 Et ^{saar} Hjælt af ^{saar} Bog og fra Lovet No.
 En rødt Jæst af Friens Skov
 Baggaard ^{saar} Bija Mond, imod Værling
 En aarlig Afgift ^{og} Lave om aarlig
 Høi Conference Land Theodorus Hvem
^{tie}
 Eijendomme
 opmaalt og forlæst
 tiotenth: J. 12 Decemb af H.
 1778.

En 1/2 Decimal Tomme
 tie 100te Alen